

8

GODIŠNJI IZVEŠTAJ

Centar za nenasilnu akciju
Centre for Nonviolent Action

Ured u Beogradu:
Studentski trg 8, 11000 Beograd, SCG
Tel: +381 11 637-603, 637-661
Fax: +381 11 637-603
cna.beograd@nenasilje.org

Ured u Sarajevu:
Radnička 104, 71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 212-919, 267-880
Fax: +387 33 212-919
cna.sarajevo@nenasilje.org

CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU

www.nenasilje.org

8. GODIŠNJI IZVEŠTAJ

SEPTEMBAR 2004 - AVGUST 2005.

Adnan Hasanbegović
Helena Rill
Ivana Franović
Milan Colić Humljan
Nedžad Horozović
Nenad Vukosavljević
Sanja Deanković
Tamara Šmidling

Za Centar za nenasilnu akciju
Beograd – Sarajevo, decembar 2005

Prelom i dizajn: Ivana Franović

O CENTRU ZA NENASILNU AKCIJU

Osmoro ljudi iz Bosne i Hercegovina, Hrvatske i Srbije čini jezgro Centra za nenasilnu akciju. Imamo urede u Sarajevu i Beogradu i radimo na izgradnji mira u regionu bivše Jugoslavije, od Makedonije, preko Kosova, pa sve do Hrvatske. Ko to želi iščitavaće i prebrojavati iz naših imena, pripadnice i pripadnike pojedinih naroda sa ovog prostora: Adnan Hasanbegović iz Sarajeva, Nedžad Horozović iz Doboja, Helena Rill iz Sombora, Ivana Franović iz Beograda, Milan Colić-Humljan iz Babušnice, Sanja Deanković iz Splita, Tamara Šmidling iz Beograda, Nenad Vukosavljević iz Beograda. Ono što je nama važno je to da nas povezuje osećaj ljudske solidarnosti - neomeđene postojećim granicama, posvećenost mirovnom radu i promeni ka pravednijem društvu nenasilnim putem. Važno nam je i to da nas sve naše različitosti povezuju u poštovanju istih, pomažu nam da učimo jedni od drugih i menjamo sebe i društvo oko nas.

Kakvo nenasilje?!

Nenasilje je neprihvatanje i nečinjenje nepravde.

Nenasilje je delovanje protiv nepravde i diskriminacije, kada se pritom trudimo da ne činimo i sami nepravdu i da svakome ostavimo i pružimo šansu da se menja, da ne osuđujemo ljude jer na to nemamo pravo, već da kritikujemo one postupke koji ugrožavaju druge. I da isti aršin važi za sve.

Nenasilje ne vidimo kao ideologiju već kao staln proces preispitivanja sopstvenog delovanja, mišljenja i zbivanja u društvu. Naše pojedinačne motivacije se preklapaju u ovoj tački dok individualno, one svoje korene crpe u veri, iskustvima nepravde i solidarnosti sa onima koji su izloženi nepravdi.

SADRŽAJ

Uvod	4
CNA PROGRAMI MIROVNOG OBRAZOVANJA	5
Program: Osnovni trening	5
Napredni trening iz nenasilne razrade sukoba	7
Trening za učesnike rata (2005)	9
Trening za učesnike rata (2004)	10
DOKUMENTARNI FILMOVI	11
<i>Tragovi</i>	11
Uskoro: Simulirani dijalog	12
KNJIGA	13
<i>Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše</i>	13
Iz predgovora	13
Intervju: <i>Posjeci se ti, posjeću se ja - krv nam ista</i>	15
Intervju: <i>Treći nivo krivice: ti što nisu izašli na izbore</i>	18
TRIBINE "ČETIRI POGLEDA"	22
Tribine "Četiri pogleda" u Bosni i Hercegovini (Nevesinje – Gornji Vakuf - Uskoplje – Sarajevo)	22
Tribina s učesnicima rata održana u Beču	24
SASTANCI UMREŽAVANJA	26
OSTALE AKTIVNOSTI	28
Radionica o traumama	28
Trening za vaspitače/ice Dječijeg doma "Gazaz"	28
Radionice s policajcima i policajkama u Bosni i Hercegovini	29
Radionica "Nasilje" sa studentima/icama sa Oxforda	30
AKTIVNOSTI NAŠIH SARADNIKA/CA	31
Grupa REAGUJ!	31
Susret mirovnih i udruženja učesnika rata	33
POLITIČKI I DRUŠTVENI KONTEKST U KOM CNA RADI	34
Kontekst mirovnog rada u BiH (34) – Hrvatska (35) – Makedonija (37) – Crna Gora (38) – Srbija (40) – Poseta Kosovu i gradu Preševu na jugu Srbije (42)	
ČLANCI - LIČNI POGLEDI	46
<i>Bestidnost poricanja</i> Nenad Vukosavljević	46
<i>Deset godina kasnije...</i> Sanja Vujasinović	48
<i>Deset godina poslije – Pakt o stabilnosti mržnje</i> Adnan Hasanbegović	49

UVOD

Dragi prijatelji-prijateljice,

Jesen je u oba ureda Centra za nenasilnu akciju doba godine kada se, već tradicionalno, pišu izveštaji i na neki način svode bilansi prethodnih dvanaest radnih meseci. I ovog septembra osvrćemo se unazad u pokušaju da sagledamo naš trenutni položaj, kao i učinak našeg rada na društvo u kome živimo, istovremeno se trudeći da dobar deo energije i koncentracije okrenemo ka nekom budućem, ne nužno striktno ograničenom, vremenskom periodu.

Odgovor na pitanja "Gde smo to mi?", a onda logično i "Gde bismo voleli da budemo?" nikada nije lak, ali imajući u vidu prethodnih dvanaest meseci sa priličnom sigurnošću možemo reći da smo na putu promena, eksperimenata i inovacija. Jedino što ne menjamo je glavni cilj i misija - izgradnja pravednijeg, ljudskijeg i otvorenijeg društva. A kako do svakog cilja uvek postoji mnoštvo puteva (makar ih i ne videli u svakom trenutku), tako i mi biramo razne metode i pristupe kojima pokušavamo i da ostvarimo što jači uticaj na sredinu u kojoj živimo, ali i da otvorimo prostor sopstvenoj kreativnosti i afinitetima da se "rascvetaju" i donesu nam toliko željeno uživanje u radu i kreativnom procesu.

Trening kao metodološki pristup i dalje zauzima centralno mesto u našim godišnjim (i višegodišnjim) planovima i prethodna godina obeležena je, pored već ustaljenih osnovnih treninga iz nenasilne razrade konflikata i treninga sa bivšim učesnicima ratova, uvođenjem naprednog treninga u naš kalendar. Međutim ... naši su planovi sve više prošarani i drugim vrstama aktivnosti koje se sastoje iz:

- Snimanja par dokumentarnih filmova sa jakom mirovnom porukom i još jačim potencijalom da ono što već godinama radimo postane vrlo vidljivo u javnosti i to kroz jednu jasnu, sublimiranu formu prijemčivu za razne ljude u raznim mestima (ne samo u regionu ex-YU) i sa različitim životnim pričama.
- Priprema i objavljivanja publikacija (ona sa temom pomirenja već je u završnoj fazi) koje ne samo da su inovacija u našoj praksi već su veoma zgodan način da "u pogon" stavimo čitavu mrežu ljudi iz regiona, naših saradnika-ca i na taj način još jednom proverimo (što nikada nije na odmet) koliko stvarno možemo i koliki su nam kapaciteti. Za nove stvari i za saradnju.

Što se tiče drugog dela pitanja gde bismo voleli da budemo bitno nam je reći da su odgovori na to pitanje, u kontekstu u kome živimo i radimo, uvek nekako rastrzani između čvrstih planova i obećanja i sfere ličnih i zajedničkih želja koje nam, u nastupu skepticizma, izgledaju kao maštarije... No mi istrajavamo, evo od 1997. i radimo i nove i stare stvari, menjajući ih i prilagođavajući novim potrebama i tendencijama u našem društvu. Pa iako je samoodrživost još uvek nedostižna za nas, a hrpa lepih ideja i zamisli čeka neka bolja vremena, mi se održavamo na talasu onog što smatramo svojim životnim pozivom i sve veći broj ljudi „pliva“ zajedno sa nama. Stvarno nije malo.

Program: Osnovni trening

U proteklih godinu dana održali smo četiri osnovna treninga: u oktobru 2004 u Tivtu, decembru 2004. u Vogošći, februaru 2005. u Tivtu i u avgustu 2005. na Jahorini. Planirali smo još jedan u aprilu mesecu ove godine, ali zbog nedovoljnog odziva potencijalnih učesnika/ca iz pojedinih regija, odlučili smo da taj trening odložimo.

Tokom ovih 8 godina rada CNA u okviru kojeg osnovni treninzi zauzimaju važno mesto, imamo utisak da se osnovni treninzi razvijaju i menjaju shodno našem iskustvu, društveno-političkoj situaciji, grupama ljudi s kojima radimo. U okviru ovog teksta možete pročitati koje su to zajedničke crte osnovnih treninga koje smo organizovali-vodili tokom proteklih godinu dana. Da bi se mogao bolje razumeti koncept treninga, potrebno je reći da u regiji bivše Jugoslavije i dalje vlada dosta teška ekonomska situacija, većinom nacionalne (a možda reći i nacionalističke) partije pobeđuju na izborima, postoji dosta netrpeljivosti, pa čak i mržnje prema "drugima" i "drugačijima", a u nekim regionima postoji veliki potencijal za eskalaciju nasilja.

Koncept

Primetili smo tokom našeg rada na osnovnim treninzima da, generalno gledano, postoji neka vrsta neinformisanosti i nepoznavanja učesnika/ca društveno-političkog konteksta ne samo drugih regija, nego i svoje, što znatno otežava rad na izgradnji mira. Kako postoji sve veća vremenska distanca u odnosu na devedesete i ratove na ovim prostorima, taj nivo nepoznavanja je sve veći (posebno kod mlađih ljudi koji nemaju toliko dodira s prošlošću, tačnije, ne poznaju je). Razmišljamo koji je pravi način da pristupimo učesnicima/ama u radu na problemima koji postoje u našim zajednicama, odnosno, kako da ih zaista "vidimo" jer često postoji beg od onoga što je zaista bolno i teško, a ima veze s ratom (npr. nacionalizmi, netrpeljivosti i sl), u ono što se može nazvati opšte mesto (narkomanija, ekologija i sl). U vezi s tim, pokušavamo da kroz različite teme protkamo razgovor i o suočavanju s prošlošću, a jedan od pristupa ovoj temi jeste kroz nacionalni identitet koji je na proteklim treninzima predstavljao jednu od važnih okosnica treninga.

Dok se nekada koncept treninga više bazirao na konfliktu, odnosno njegovom razumevanju, sada je najčešća okosnica treninga senzibilizacija na nasilje koja se obrađuje u okviru radionice "nasilje", ali i u okviru drugih tema, pa i u okviru razrade konflikata. Ovakav koncept ima dosta veze s društveno-političkom situacijom (punoj nasilja) i sa strukturom grupa. To je možda razlog zašto senzibilizacija na nasilje, a posebno na ono strukturno, toliko ume da utiče na učesnike/ce i zašto je tema "nasilje" još jedna okosnica treninga. Međutim, čini se da ponekad nedostaje više spremnosti za rad na osveštavanju vlastite odgovornosti za različite vrste nasilje koje postoje u društvu, a posebno u njihovim lokalnim sredinama.

Takođe, tokom vremena prepoznali smo potrebu za metodološkim i konceptualnim osveženjem koncepta osnovnog treninga, a jedan od tih novina je i uvođenje u koncept i osnove nenasilne akcije i

izgradnje mira sa ciljem da podstaknemo i osnažimo učesnike/ce da deluju u svojoj zajednici, te da približimo aktivizam kao jednog od oblika delovanja u društvu.

Grupe

U poslednje vreme prijavljuju nam se sve više mlade osobe koje nisu imale neposredno iskustvo rata, odnosno mnoge od njih su bile previše mlade da bi ga direktno osetile. Samim tim, postoji često nepoznavanje društveno-političke situacije i/ili nezainteresovanost da se pogleda i suoči s prošlošću. Posebno nam je problem što nam retko apliciraju ljudi albanske nacionalnosti iz Makedonije i sa Kosova, kao i ljudi iz Hrvatske, što otežava rad na regionalnom nivou, te onemogućava da se čuje i ta "druga strana". Ne znamo tačno šta bi bio razlog tome, ali primetili smo da za nijansu više prijava ljudi albanske nacionalnosti ima, ukoliko se u timu nalazi neko ko bi mogao/la biti percipiran/a kao Albanac/ka. S druge strane, povećan je broj prijava iz Vojvodine, što možemo da tumačimo kao zaslugu grupe "Reaguj!" koja se aktivirala u Vojvodini krajem prošle godine.

Generalno gledano, grupe s kojima smo radili su bile motivisane za rad. Neke od njih su bile više usmerene na lični plan i preispitivanje ličnog, a neke od njih više na posmatranje društvenog koncepta. Ono što nedostaje je promišljanje i povezivanje lične odgovornosti i društvenih dešavanja u sredinama učesnika/ca i uopšte u regionu.

Ovi osnovni treninzi, održani do juna 2005. bili su nam baza za formiranje grupe učesnika/ca *Naprednog treninga* koji je održan juna/lipnja – avgusta/kolovoza 2005.

Tim

Svi treninzi koje smo organizovali proteklih godinu dana bili su obeleženi saradnjom s našim saradnicima/ama koji su nekada prošli naše Treninge za trenere/ice. Naime, u okviru timova za osnovne treninge, osim ljudi iz CNA, bili su uključeni ljudi s našeg prošlog i pretprošlog Treninga za trenere/ice i to nam je vrlo lepo iskustvo rada. To je način da podržimo ljude, da oni dobiju novo iskustvo, ali i mi jer dobijamo neke nove uplive u trening (iz nekog drugog ugla).

Finansiranje

Osnovne treninge u proteklih godinu dana su finansijski podržali Savezno ministarstvo za međunarodnu saradnju i razvoj SR Nemačke (BMZ), Ministarstvo vanjskih poslova SR Nemačke, Norveška narodna pomoć, kancelarija u Sarajevu. Kao i prošle godine, najveću pomoć dobijamo od BMZ-a, dok je i dalje generalno dosta teško dobijanje finansijske podrške samo za osnovne treninge.

Napredni trening iz nenasične razrade sukoba

I faza: Jahorina, 24. VI-4. VII 2005.

II faza: Kikinda, 5-10. VIII 2005.

Napredni trening iz nenasilne razrade sukoba je program mirovnog obrazovanja koji smo ove godine po prvi put organizovali. Iz našeg osmogodišnjeg iskustva rada na mirovnom obrazovanju i rada na programima Osnovni trening i Trening za trenere/ice, uvideli smo da nam fali jedan «srednji korak» u tom mirovnom obrazovanju, i to prvenstveno za ljude koji bi nakon Osnovnog treninga želeli produbiti svoje znanje, a nisu zainteresovani za trenerski rad. Stoga smo razvili koncept programa Napredni trening koji predstavlja nastavak i produblјivanje tema s Osnovnog treninga, dalju senzibilizaciju na nasilje, nadogradnja i dalje razvijanje veština stečenih tokom Osnovnog treninga, te rad na pitanjima kako delovati u zajednici i na izgradnji mira. Važan segment ovog programa svakako jeste dalje učenje, traženje, iznalaženje i razmena znanja o mnogim drugim aktivnostima i pristupima koje spadaju u rad na izgradnji mira, stavljajući trening kao metod u drugi plan.

Program je koncipiran tako da se sastoji iz dve faze, desetodnevnog i petodnevnog treninga. Prva faza je osmišljena tako da se na njoj pretežno radi na daljoj senzibilizaciji, preispitivanju, promišljanju o pojmovima, pristupima i sticanju i utvrđivanju veština (timskog rada, komunikacije, otvaranja, razumevanja i analize sukoba, nošenja sa sukobom, itd.), dok je u drugoj fazi fokus više na izgradnji mira, na razgradnji prepreka miru koje postoje u našim sredinama i konkretnim predlozima/akcijama za delovanje.

Grupu učesnika/ca je činilo 16 ljudi iz regiona bivše SFRJ: iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Srbije i Kosova. Skoro svi su aktivni u nevladinim organizacijama (uglavnom za zaštitu ljudskih prava), jedna osoba je pedagoškinja u osnovnoj školi i jedna aktivna u političkoj stranci. Prosek godina učesnika/ca je bio 33, s tim što je najmlađa osoba imala 22, a najstarija 56 godina.

Unapred jeste bilo planirano da bude 20 učesnika/ca, ali je nekoliko ljudi otkazalo dolazak. Učesnike i učesnice smo doživeli kao veoma motivisane za aktivno učešće u ovom programu. Neretko su radionice trajale duže nego što je planirano, upravo zbog visoke motivacije da se određena tema obradi, a i izraženog aktivnog učešća svih. Mnoge teme/diskusije su pokretane na inicijativu učesnika/ca. Čak su i nekoliko "otvorenih večeri" učesnici/e samostalno organizovali, kako bi produbili neke od načelih tema u toku radnog dana, ili dalje tematizovali neke aspekte koje sam program nije predvideo (npr. diskriminacija ljudi s hendikepom i senzibilizacija za to pitanje, diskriminacija LGBT populacije, itd.)

Ono što je vidljivo falilo u grupi jesu osobe koje pripadaju etničkoj manjini u svojoj sredini jer se nakon otkazivanja dolaska nekoliko ljudi ispostavilo da je grupa skoro sasvim sastavljena od ljudi koji pripadaju većinskim etničkim grupama u sredini iz kojih dolaze (npr. nije bilo Albanaca/ki iz Makedonije, Srba/kinja iz Hrvatske ili Kosova, Hrvat/ica iz BiH, itd.). Ovo nam je prvo ovakvo iskustvo da taj "glas manjine" nije predstavljen, što je bilo jako vidljivo i definitivno uticalo na rad, posebno kada bismo radili na problemima i poteškoćama u sredinama iz kojih dolazimo ili na različitim vrstama diskriminacije koje nas okružuju.

Još jedan upečatljiv momenat koji se tiče grupe (ali ne samo ove, već učesnika/ca i drugih naših treninga poslednjih godina) jeste da su ljudi sve manje informisani o tome šta se dešava u susjednoj zemlji, da postoji nepoznavanje društvenih konteksta drugih regija, kao npr. o političkim konfliktima, ratovima, a isto tako, i neki nedefinisani odnos prema političkim i društvenim temama svojih regija. Na početku smo pomislili da ne postoji motivacija da se uopšte priča o tim problemima,

jer su te diskusije bile dosta "tihe", neobično, bez mnogo konfrontacije i pitanja. Ali, kasnije se ispostavilo da se radi o nepoznavanju situacije, odnosno o nemanju određenog stava po tim pitanjima, tako da bi ljudi uglavnom samo slušali šta neko govori o svojoj regiji, poteškoćama, društvenom kontekstu...

Ovo definitivno jeste ozbiljna poteškoća jer usporava rad na temama važnim za izgradnju mira, kako je prethodno upoznavanje s društvenim i političkim kontekstima neophodno ukoliko pričamo o radu na izgradnji mira, posebno na nivou regiona. Upravo to je još jedna tačka sa kojom smo se susreli – većina ljudi nema motivaciju ili svest o važnosti rada na izgradnji mira na regionalnom nivou, odnosno većinu prvenstveno zanima rad na lokalnom nivou. To je, s jedne strane, razumljivo i veoma važno. S druge strane, vidimo da naša uloga jeste u tome da "budimo" tu motivaciju i prekograničnu saradnju, razmenu i podršku, koja mora ići paralelno sa radom na lokalnom nivou i nikako ne bi trebala biti posmatrana kao neka faza koja dolazi iza/posle lokalnog rada.

Kako je došlo do ovog "pomeranja" motivacije, može se diskutovati. Mi svakako uviđamo da nedostatak informacija o susednim zemljama na to jako utiče.

Trenerski tim su činili/le članovi/ce CNA tima: Adnan, Helena, Ivana i Milan.

Finansijsku podršku smo dobili od Ministarstva inostranih poslova Nemačke.

Celokupnim programom jesmo jako zadovoljni. Kad uporedimo tačke na kojima smo bili na samom početku (što se tiče nivoa senzibilizacije za različita pitanja, nivoa spremnosti na razgradnju postojećih sukoba, motivacije za rad na određenim pitanjima, poznavanja konteksta, međusobne podrške i konfrontacije i veština za nenasilnu razradu sukoba) i gde smo završili, odnosno šta smo mogli da vidimo poslednjeg dana ovog programa, osećamo da vredi sva energija uložena u sprovođenje ovog programa. S obzirom da smo postali svesni vrednosti ovog programa, odlučili smo da ne ostanemo na ovoj "pilot fazi", već da ga uvrstimo u naše stalne programe, s tim što nekoliko tačaka iz evaluacije treba uvrstiti kao pouke za sledeći put:

- II faza programa (drugi trening) bi trebalo da traje bar 2 dana duže
- Voditi računa da je u grupi predstavljen "glas" etničke manjine
- U toku prve faze raditi više na upoznavanju političkih i društvenih konteksta u regionu, a time i na temi "izgradnja mira".

Trening za učesnike rata (2005)

Peti trening za učesnike ratova sa prostora bivše Jugoslavije održan je, u organizaciji CNA, u Ulcinju u hotelu "Dvori Balšića".

Prvobitna ideja bila je da, nakon dvogodišnjeg iskustva u organizaciji različitih aktivnosti sa ratnim veteranima, pokušamo da organizujemo jedan duži, desetodnevni trening za učesnike ratova iz Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Zamišljeno je da rad na treningu obuhvati razmenu iskustava i emocija vezanih za predratno, ratno i posleratno vreme, senzibilizaciju za različite vrste nasilja u društvu, kao i da se obrade neke teme koje bi mogle biti korisne učesnicima u njihovom radu u veteranskim organizacijama – komunikacija, timski rad i donošenje odluka, vežbanje javnih prezentacija itd.

Usled različitih vrsta poteškoća sa kojima smo se susreli odlučili smo ipak da trening skratimo tako da je on trajao sedam dana.

Već tokom pripreme treninga suočili smo se sa poteškoćom oko pronalaženja učesnika koji bi bili spremni i u mogućnosti da odvoje deset dana za ovakvu vrstu aktivnosti. Iz tog razloga, odlučili smo da trening započnemo sa manjom grupom od predviđene (11 učesnika), uz određeni regionalni i etnički disbalans (samo jedna osoba iz Hrvatske, odsustvo boraca Vojske RS).

Od samog početka rada na treningu postalo je jasno da ćemo morati da se nosimo sa situacijom u kojoj postoje, od strane jednog učesnika, opstrukcije rada i pokušaji otvorene diskreditacije članova/ica trenerskog tima. Bila je to situacija koja po svojoj prirodi nije nova za nas, i na neki način ona je stalni, prateći deo trenerskog posla. Ono što je, nažalost, za nas bilo novo, bio je intenzitet opstrukcija, kao i potpuni nedostatak prostora da se neprijatna situacija i postojeći konflikt transformišu u cilju što kvalitetnijeg rada čitave grupe. Bilo je jako teško izgraditi atmosferu uzajamnog poverenja i poštovanja u takvoj situaciji, te smo odlučili da tog učesnika zamolimo da napusti trening kako bismo mogli nastaviti rad sa ostalim učesnicima. Bila je to teška odluka u svakom pogledu – ličnom, profesionalnom, moralnom, vrednosnom itd. Istovremeno, bila je to jedina prihvatljiva solucija za nas u datom trenutku i bili smo spremni poneti odgovornost za sve neprijatne posledice takve odluke.

Nakon toga, trening je nastavljen uz dosta prilagođavanja novonastaloj situaciji i uspeli smo zajedno sa većinom učesnika ostaviti dosta dobre diskusije na teme: predrasuda, ličnih odnosa prema ratu u kome smo svi, na jedan ili drugi način, bili akteri/ke, nasilja, diskriminacije, izgradnje mira itd. Zbog malog broja učesnika, dosta niske energije u pojedinim trenucima i stresnih situacija koje su ostavile pečat na celu grupu u dogovoru sa učesnicima trening je skraćen na sedam dana.

Postoje dve osnovne pouke/teme za razmišljanje koje smo ovim treningom dobili – prva je više tehničke prirode i odnosi se na potrebu za preispitivanjem koncepta desetodnevnog treninga za bivše učesnike ratova. Ovo poslednje iskustvo govori nam da ta ideja, bez obzira na njenu izazovnost i privlačnost, nije realno ostvariva ukoliko se želi okupiti jedna potpuno nova grupa ratnika, bez prethodnog iskustva sa radioničarskim radom i treninzima na polju izgradnje mira. To vreme je, za mnoge ljude, jednostavno predugo zbog raznih obaveza, a i različitost potreba unutar te široke kategorije "ratnih veterana" otežava nalaženje pravog fokusa jednog takvog treninga. Zajednički utisak trenerskog tima jeste da je duži trening moguć sa grupom veterana koji su već prošli kroz neke vrste treninga, te koji već imaju jasnu motivaciju da i dalje rade na polju izgradnje mira.

Druga vrsta pouka je političke prirode i odnosi se na podsećanje (koga izgleda nikad previše) da je ova grupa ljudi i dalje pogodna i vrlo privlačna za manipulaciju od strane različitih centara moći,

prvenstveno od strane političkih opcija i snaga koje žele da okamene sliku veterana kao "oštrih" momaka sa povećanom dozom patriotizma (pri čemu se, naravno, patriotizam tumači kao ćutanje, ignorisanje i poricanje odgovornosti "naše strane" za rat i događanja oko rata). Svako ko želi da gradi ravnopravan, partnerski odnos sa veteranima u mirovnom radu trebalo bi da ovo ima na umu i naš je zajednički zadatak da tragamo za pristupima koji potkopavaju gorepomenutu sliku i otvaraju prostor da biti ratni veteran znači i nešto drugo od čuvara "nacionalnog ponosa", kao i da mirovni aktivista/kinja znači nešto različito od "primača novca sa Zapada i ispunjavača tuđih naloga".

Trening za učesnike rata (2004)

U Hotelu "Bistrica" na Jahorini, od 24.09 - 27.09.2004, održan je dvodnevni trening za učesnike ratova 1991 - 99. sa područja bivše Jugoslavije, što je nastavak treninga održanog početkom avgusta na Bjelašnici. Prisustvovalo je 12 učesnika iz Srbije, BiH i Hrvatske.

Atmosfera u grupi je bila dobra i omogućavala je učesnicima otvorene i konstruktivne razgovore o različitim osjetljivim pitanjima i temama. Postojala je u velikoj mjeri izražena spremnost na konfrontaciju, ali u isto vrijeme spremnost da se čuje drugačije mišljenje. U odnosu na prvi dio treninga moglo se uočiti više međusobne solidarnosti i empatije što je dobro uticalo na iskrenost, osvještavanje te razumijevanje potreba, motiva i strahova, kako svojih tako i kod drugih.

Teme koje su dominirale su društvena odgovornost pojedinca, uzroci rata, ratni zločini, motivi pojedinca i grupa za učešće u ratu.

Za CNA ovaj trening je bio motivirajući za nastavak organizovanja treninga za ratnike, jer je pokazao da je rad sa ovom ciljnom grupom veoma inspirativan za nas i pruža velike potencijale za multiplikaciju mirovnih aktivista među populacijom bivših boraca.

Tragovi

Dokumentarni film
Produkcija: Centar za nenasilnu akciju
Autor: Nenad Vukosavljević
(Trajanje: 55 min)

Premijera filma:
Beograd, septembar 2005.
Sarajevo, septembar 2005.

Film će biti ponuđen TV stanicama s nacionalnim frekvencijama u zemljama bivše Jugoslavije, a potom takođe i lokalnim TV stanicama.

Dizajn: Ana Humljan Colić

TRAGOV! Četiri bivša borca iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije i četvero njima bliskih osoba, govore o svojim motivacijama da u devedesetim odu u rat i njihovim sadašnjim pogledima na prošlost i saznanjima koja su u međuvremenu stekli.

Novica, koji je u ratu izgubio nogu, govori o svojoj potrebi da komunicira s Hrvatima koji su bili s druge strane fronta, njegova žena Borica o očaju koji je osetila kada je ostala sama s decom. Nermin, predani vernik musliman iz Sarajeva, suprotstavlja se diskriminaciji Srba koja se danas dešava, njegov prijatelj Aco oseća breme koje mu je rat ostavio...

Gorčina i osećaj izneverenosti povezuje njihove misli, ali prevashodno osećaj odgovornosti da se angažuju protiv nasilja, onog ekstremnog koje je nekad vladalo i onog prikrivenog koje se danas odvija spram manjina. Uloge boraca su hrabro pretvorene u uloge aktivista koji se konfrontiraju sa nacionalizmom i mržnjom u svojim redovima.

Nekada borci za svoje države, oni se danas bore za otvorene granice i slobodu za sve ljude, učeći iz svog iskustva i delujući po svojoj savešći.

Uskoro: *Simulirani dijalog*

Simulirani dijalog je serija dokumentarnih filmova sa ciljem da promoviraju bolje razumevanje i smanjenje predrasuda među ljudima iz Makedonije, Kosova, Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Razgovor o pitanjima koje nismo imali prilike da postavimo jedni drugima.

Na dva od filmova iz ove serije se već uveliko radi: prvi tematizuje bošnjačko-srpski dijalog, a drugi hrvatsko-srpski.

Pre početka snimanja obavljene su pripreme iz nekoliko faza:

Faza 1: Određivanje partnera/ki koji će obaviti malo istraživanje u svom kraju sa ljudima različitih profila, sa ciljem da sakupe pitanja «Šta bi želeli da pitate one druge (Srbe, Hrvate, Bošnjake...)?».

Faza 2: Obrada grupe pitanja i identifikacija 3-4 najbolnijih i najvažnijih pitanja koja se pojavljuju (odvojeno za obe strane na koje se film odnosi). Formulisanje dodatnih 3-4 pitanja koja bi pomogla rasvetljavanju pozadine načina razmišljanja ljudi, razumevanje njihovih strahova, potreba i sl.

Faza 3: Uz pomoć naših partnera/ki određivanje ljudi koji će biti intervjuisani i koji će odgovarati na odabrana pitanja, koji su «obični ljudi» i koji pripadaju vrlo različitim društvenim grupama: ljudi koji rade u prosveti, učesnici rata, članovi porodica nestalih, mladi koji se ne sećaju vremena pre rata, izbeglice i raseljena lica, mirovni aktivisti-kinje, predstavnici verskih zajednica, oni koji su u poziciji manjine tamo gde žive...

U toku leta je snimljen najveći deo materijala za oba filma. Premijera prvog, koji tematizuje bošnjačko-srpski dijalog, biće u februaru 2006.

*Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše
As unë nuk mund të ndihem mirë nëse fqinji im ndihet keq
He може мене да ми биде добро, ако на мојот сосед му е лошо*

U prethodnom izvestaju smo najavili ovu knjigu, koja tada, doduše, još nije imala naslov. Rad na njoj je zahtevao mnogo više vremena nego što smo prvobitno planirali, ali ipak očekujemo da iz štampe izađe pre kraja godine.

Ovde premijerno objavljujemo dva intervjua iz knjige, i isečak iz predgovora.

Iz predgovora

Ovo je zbirka intervjua s ljudima širom bivše Jugoslavije, ljudima vrlo različitih profila: različitih godina, profesija, pola, etničke pripadnosti... Ono što im je zajedničko jeste da su spremni da govore o prošlosti, da sagledaju sadašnjost i da imaju nade, strepnje i želje za budućnost. Neko će reći da su to samo "obični ljudi". Možda i jesu "obični" u onom smislu da nisu na pozicijama moći, niti su iz miljea poznatih ličnosti koje često možemo čuti i videti preko sredstava javnog informisanja. Ali definitivno čine, usudiću se reći – najveći deo društava u kojim živimo. Obični ili ne-obični, sa sobom nose veliki broj želja, strahova, revoltiranosti situacijom u društvu, razmišljanja, teskoba, stremljenja i nada kao i velika većina drugih. Ujedno, to su glasovi koje tako retko imamo priliku da čujemo. Apsurdno, zar ne? Koliko često ste imali priliku, ako ste uopšte, da čujete kako je bilo ženi koja je čitav rat provela u Sarajevu, ili u Prištini, kako razmišlja neko u Beogradu, Šibeniku, Skoplju, Jajcu, čemu se nada i od čega strahuje neko u Kninu, Gnjilanu, Loznici, neko ko je živeo u izbeglištvu, neko ko je učestvovao u ratu, neko ko je rat gledao na TV-u?

Naša želja je bila da se potrudimo da nađemo prostor da se ti glasovi čuju. Dugogodišnje iskustvo rada na izgradnji mira nam je pokazalo koliko razmena tih razmišljanja o bolnim tačkama naših društava, o nadama koje imamo, o tome ko smo mi i šta nas muči, a šta bi voleli da bude, doprinosi međusobnom razumevanju i izgradnji poverenja – što reče jedna žena u intervjuu "Posjeci se ti, posjecu se ja – krv nam ista". To bolje međusobno razumevanje i poverenje su od suštinske važnosti za izgradnju mira, onog mira od čijeg nedostatka naša društva i te kako boluju.

Razmišljanja koja slede sigurno ne idu u pravcu "mir, mir, niko nije kriv". Vrlo je moguće da će vas neki stavovi jako žuljati, možda ćete smatrati da oni nikako ne treba da budu deo jedne publikacije koja pretenduje da da svoj doprinos izgradnji mira. Ja bih rekla – o, da, rad na izgradnji mira i te kako žulja, s obzirom da ne verujemo da se na njemu može raditi ako zanemarimo tragičnu prošlost koju smo živeli i koju mnogi od nas još uvek žive. A ako otvorimo pitanje prošlosti i uzmemo u obzir njenu kompleksnost – naravno da se nećemo po svim pitanjima složiti. Upravo to je veličina nas, "običnih ljudi": da se trudimo da razumemo upravo one stavove koji se toliko razlikuju od naših

(isključujući fašističke stavove – njima ovde nema mesta, dovoljno su uzurpirali prostor oko nas.) Kad uspemo da dođemo do jednog takvog razumevanja: zašto neko razmišlja toliko drugačije od nas (a možda to uopšte nije toliko drugačije), da to nije iz slepe i neobjašnjive mržnje, već nekog bola, straha, iskustva – tad smo napravili veliki korak.

A jedan veliki "običan" čovek, naš prijatelj Dževad Budimlić, reče "Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše"...

Ljude smo pitali/e i oni su govorili o svim onim velikim pojmovima koji su postali fraze, i koje, kad izgovorimo – već se podrazumeva šta mislimo, a zapravo se naše razumevanje njih vrlo razlikuje: pomirenje, prošlost, suočavanje, zaborav, krivica, odgovornost, mir, budućnost, suživot, rat, ... – trudeći se da njihova pojašnjenja budu kroz lična iskustva, a ne kroz druge velike pojmove, kako bismo stvorili/e prostor da se bolje razumemo.

Nismo pretendovali/e da ovo bude istraživanje sprovedeno na reprezentativnom uzorku koje bi pokazalo gde je naše javno mnjenje (ili u množini: naša javna mnjenja). U prapočecima ove ideje bilo nam je jasno da želimo kvalitet koji lična iskustva sa sobom nose, nauštrb kvantiteta koji bi bio reprezentativan uzorak. Takođe, kao što već rekoh, za neke glasove ovde nema mesta, one nabučnije i najagresivnije.

Nezanemarljivo bogatstvo ove knjige jeste brojnost jezika u njoj. Neko bi možda rekao da bi bilo ekonomičnije i/ili praktičnije da su makedonski i albanski u posebnim publikacijama. No, nama se baš dopala ideja da je sve na jednom mestu, čvrsto vezano, kao što su i naše sudbine povezane.

Intervjui su vođeni u periodu od marta do novembra 2005. Osamnaest Intervjuera/ki (takođe sa prostora bivše Jugoslavije) su imali/e odgovornost da izaberu sagovornike/ce i imali su slobodu vođenja intervjuja, ali na način da relevantna pitanja budu zastupljena. Intervjui su vođeni na albanskom, bosanskom, hrvatskom, makedonskom, srpskom i možda na još po nekom jeziku (srpskohrvatskom, crnogorskom, itd). Na osnovu snimka s diktafona je urađen transkript koji je verno ovde prenet.

Odrediti sagovornike/ce nije bio jednostavan zadatak; pored koordinacije sa ostalim intervjuerima/kama s ciljem da se pokrije šarolikost društva i obuhvate ljudi različitih profila i razmišljanja, poteškoća je bila i naći sagovornike/ce koji su spremni/e da javno govore o bolnim temama – nemali broj ljudi je imao strah i nelagodu. I pored toga što smo odlučili/e da sagovornike/ce predstavljamo samo imenom, neki ljudi su se bolje osećali s opcijom da im budu objavljeni samo inicijali, mahom iz razloga sopstvene bezbednosti. Potpuno razumemo taj strah. Upravo on nam daje sliku koliko su naša društva zaglibila i obolela, ali i koliko hitno treba svi mi da radimo ne bi li postigli tako očekivanu društvenu promenu (koja se ne svodi samo na ono, što jedna sagovornica reče "da ćemo imati veće plate"). Ne mogu da odolim, a da ovde ne citiram Mešu Selimovića: "Boj se ovna, boj se govna – kad ćeš živjet?". I potpuno se slažem sa ženom koja reče da mi ne živimo, već da se trudimo da živimo.

Ostaje nam otvoreno pitanje koga će sve zanimati ova knjiga. Mi imamo naš spisak želja i preporuka koga bi sve to trebalo da zanima, jedan deo toga odgovara realnosti, za drugi nismo sigurni/e. Kako god, dobro bi nam došla povratna informacija od čitateljki i čitatelja, tako da bismo vas zamolili/e da nam javljate svoje kritike i utiske. Mirovni rad traži akciju i reakciju – da bismo mogli da menjamo sebe, a time i društva u kojima živimo.

Ivana Franović

Interjuerka:

Tamara Šmidling

Recite nam nešto o sebi u kratkim crtama.

Ja sam iz Prijepolja, Sandžak. Ovdje u Sarajevu sam već trideset godina. Imam dva sina, muž mi je preselio, što kažu... U penziji sam.

Kad se vratite u period početka devedesetih i te godine pred rat, šta pamtite?

Najčešće se insan sjeti tako tih ratnih dana, onih granata, što kažu. Kad te zovu da bježimo, kad smo se krili u podrumu i po komšiluku bježali. Ja sa djecom. Te kod auta, te dolje kod pokojnog komšije Branka – tu smo najviše i bili, noćevali. Čitav komšiluk, svi zajedno.

Jeste li tada osećali nekakvu mržnju, bes?

Nisam, nešto nisam. Ne znam. Jesam imala strah u sebi, samo sam iščekivala, sa djecom uza se, šta će biti dalje. To je meni bilo najgore. Nekako imaš strepnju neku u organizmu i sve to, ne možeš da spavaš, misliš 'oće li ti kucati, jer smo bili tu prva linija. Da li će ti doći na vrata. To mi je bilo jedino. A inače, što se tiče ostalog komšiluka, tu mi je lakše bilo kad imam njih. Puno to znači. Ja se sjećam, kod dede odemo, dedu ništa nije bilo strah. Ono puca, a on i dolje i gore... Kad smo svi na okupu ništa nas nije bilo strah. A bilo nas je svih – i Muslimana, i Hrvata i Srba. Sve tri nacije.

Pa kako ste vi sebi objašnjavali između koga se taj rat vodi?

Nikako mi nije jasno, vjeruj mi. Ja sam iz Prijepolja, tamo su mi u komšiluku isto Srbi, evo mogu slike da ti pokažem, prošle godine su mi dolazili oni ovdje. Tu mi sjedeli. I onda kakva je razlika sada, kako ja da osjećam razliku? Sve je to od čovjeka do čovjeka. Ne znam, ne mogu da budem pametna uopšte što je ovo ovako ...

Ni sada nemate odgovor?

Stvarno nemam odgovora.

Što se tiče ove sad situacije, kako se to vama čini?

Ama da ti kažem, mi smo ovdje ostali isto ko što smo i bili. Neki su tu bili sve vrijeme, neki su se vratili, neki su pobjegli, kao taj jedan komšija M. Znaš, sve su meni ovdje u komšiluku bili Srbi.

Ja se sjećam kako smo ja i pokojni Branko, pokoj mu duši, pojeli tu baklavu bajramsku '92. godine, pred sam rat. On dođe ovdje kod mene, ja pojma nisam imala šta se sprema. Neki su tada, kažu, imali oružja u kućama, ja nisam imala tupava noža kako treba. Što jes' jes'. I dođe on pred Bajram. Ja pitam je 'istina ovo što se kaže, a on meni "Bogami, moja Esma, neće biti dobro". A ja njemu – haj' đavola, kako neće bit dobro. Ma ja sam mislila prije će nešto po strani tamo puknuti, nego po Sarajevu. Pojma nismo imali moj muž i ja da će po Sarajevu zagrmeti, i to baš Stari grad, najprije i najviše. Sve su tenkovi hodali, vozili gore tranzitom, a mi niko ništa – gledaj sa terase. Kaže Branko tada, da mu zivkaju sina

stalno, ono u Hrvatskoj već bilo započelo. A kaže žena njegova meni: “Ja vala ne dam da moje djete ko bije, niti da on koga ubija. Ovo ne valja”. I oni su otišli u Švajcarsku, a pokojni Branko ostao ovdje da čuva kuću, i probô on da ode kod rođaka na Marin dvor i kad je kretao ostavi on meni ključ od kuće i kaže “Evo ti ključ života ti, ako ‘oće neko da mi uđe u kuću da ne razvaljiva, nego da lijepo otvori, nek nosi sve, al’ nek mi ne razvaljiva kuću”. Ključ meni daje da mu ja pripazim kuću! Što jes’, jes’. On je bogu na istini, mi smo na laži. Ma kakvi, on dva dana nije mogao da izdrži tamo, treći dan – eto ti ga nazad.

A kad god je bila slava im, uvek je čika Branko djeci nešto davao, bombone, čokolade. Oni su nas zvali, ja sam uvijek išla na njihove slave. Ja to nikad ne mogu zaboraviti, i oni su meni za Bajram dolazili! Trebamo pravo reći!

Dolazili su mi, i dan-danas mi dolaze. I kad je moj muž umro svi su došli da izjave saučešće, i mi smo bili kad su čika Branka ubili...

A te prve ratne godine komšinica J. spremila zimmnice, pekmeza, sve je to Branko izdjelio. Pa nam posle slala pakete iz Švajcarske!

Nije svak isti, treba pravo reći. Što kažu, pet prstiju na ruci pa nisu svi jednaki. I ne daj bože da smo jednaki...

A to kad su Branka ubili tokom rata... Joooj, osvanuli mi jedno jutro, vidim ja, nije nešto dobro. Kad mi dolje, gdje je to čika Branko, a jedan komšija kaže meni “ma šuti, Đula, ubili ga...” Ma, ko ga je, reko, ubio, ubila ga majka? Tol’ko mi je nešto bilo, sve mi se prevrnulo u meni. E tada mi je stvarno bilo mnogo teško. Znaš šta, ja sam mislila da ću pasti u bandak. Tako mi je bilo. Jer ne vidiš ti takve stvari. Ti čuješ pucaju granate i sve to, granate lete oko tebe. A ovo je bilo drugo... i “naši” su ga ubili...

A još i ovo da ispričam – ja radila u fabrici i došao jedan S. iz Vukovara. On je bio tehnolog u fabrici u Borovu i dođe on i viče: u Vukovaru poravnili sve; bome, neće ni ovdje dobro biti, čuvajte se! A on siromah bio, pa se mi skupili i napravili mu cipele za njega i porodicu... Toliko je to nama tada bilo teško, ne znajući da će tako uskoro i kod nas biti! E kad je počelo u Sarajevu, on je posle otišao...

A ti što su pucali sa brda, kako ste njih doživljavali?

Kako? Pa hajde, boga ti... To je bože sačuvaj. Ja ne znam, ja ne bih imala riječi stvarno kakvi su to ljudi. Kad sam išla za Prijepolje 1996. godine, prvi put nakon rata, a ja pošla sa djecom. Mi smo išli sa Grbavice. Znaš kakva mi je trema bila kad smo bili na Grbavici i trebalo da siđemo na Lukavici, odatle išao autobus za Srbiju. Ja sam čekala samo da reknu pokvario se autobus, da mi lahne, da se vratim. Toliko je tog straha bilo. A ujedno sam htjela i da idem, da vidim majku, brata...

A ova sad situacija... znaš šta, ja se ježim kad onaj kaže ja u Bosni, a ne navijam za Bosnu! Mislim, trebamo realni biti. Pa će ja mogu da ne navijam za tebe, koja si ovdje sa mnom, tu živimo... Pa preči je komšija nego daljnji rođak.

Pa mene je ta ista J. komšinica vodila doktoru kad sam zanemogla. Niko drugi do ona. I ja trebam sada njoj nešto da rekнем? Ma, hajde...

Kad danas čujete to da ovdje treba da se desi pomirenje, kako vi to razumevate?

Pa ne znam stvarno... oni treba da se pomire tamo, ti političari, ona, da izvineš, govna! Šta ja imam da se mirim sa kim, pa nisam se ni svađala. Mi smo tu imali slučaj jednog komšije Srbina tu, uvijek je prgav bio, ali ni sa njim se nikad svađala

Đe ja mogu sad tebi zataškati ako su tebi tvoga najbližeg negdje ubili ili zaklali? Ne može bogami. Ili što ja kažem, će ja mogu zaboraviti recimo nečije dobro? Bilo u komšiluku, bilo negdje, ni moje djete isto ne može zaboraviti što mu je učinjeno dobro. A ne može zaboraviti ni što mu je zlo. Kao što ja ne mogu zaboraviti te slučajeve, tu dobrotu pokojnog Branka recimo.

nisam. I ovaj drugi što je otišao i ništa nam nije rekao, pa i sa njim danas kad se sretnem ja se uvijek upitam – kako si, šta ima. I on nazove svima Bajram da čestita. S kim ću se ja miriti? Nisam se ni svadala, ni komšija sa mnom, ni ja sa komšijom.

A na ovom malo višem nivou, državnom?

Nije to meni samo politika, ali su se političari zavadili. Oni se zavadili, a ljudi ginuli, ni krivi ni dužni. Pravo su rekli ono neko veče – volim više sačuvati svoju glavu nego državu. Pa na kraju krajeva, čovjek je i u pravu. Pa nemamo mi državu! Nemamo, eto vidi samo šta se radi.

Pa šta je ova BiH ako nije država?

Pa šta je? Raspadnuta zemlja, eto šta je. A ja ne mogu da budem pametna šta treba da se radi, vjeruješ li mi. Kako su ovi zakuhali i šta su raskuhali, ja stvarno ne znam... Samo mi je žao omladine danas. Šta će oni danas, sutra? I nek završe škole i sve, ali opet gdje i kako dalje? Oni su sebi obezbjedili i svojim unučadima i praunučadima... A šta smo mi obezbjedili našoj djeci? Na pošten način... Mi sve pošteno, fino, al' fala bogu nek smo zdravo. Valjda ima boga...

A kako biste vi voleli da ovo društvo izgleda, ta BiH?

Ko što je i prije bila, brate. Jedinствена, što kažu jedna država, jedan predsjednik, svi zajedno i Srbi, i Hrvati i Muslimani... A ti što neće njih treba išćerati. Eee, nema Golog otoka, a nisu ovi ni za Golog otoka. Ja tu mislim na ove političare što zakuhavaju, na njih mislim... ne na narod...

Pa je l' vidite vi tu negde odgovornost tog "običnog" naroda?

Pa šta ja sad mogu? Otkud ja znam jesi li ti gađala ili nisi? Pa ja ne znam, ne znam, ne mogu da budem pametna... To sam ti počela pričati, kad sam išla za Prijepolje, pa preko Trebevića. Gore sve bunker do bunkera, znači neko je morao znati za sve to. Oni su nas odozgo imali kao na dlanu... Nije to jednostavan osjećaj... Najgore što su Srbi zakuhali, nekako su oni i danas zagriženi za to svoje, neće oni pa neće, oni 'oće nešto svoje i džaba. Vidiš i sama. Pa šta hoće svoje, pa svi smo mi od krvi i od mesa. Svi ćemo mi pred jednog boga. Ali sirotinja šta će? Poklopi se, trpi dok možeš...

Mislite li da o tim stvarima koje su se u ratu desile danas treba pričati? Šta sa svim tim stvarima?

Pa, ne treba to zataškavati, trebamo realni biti. Trebamo reći, nek se zna! Hoću da ti kažem i ovo – u mene djeca kad su krenula u školu... nije to u redu. Kad sam ja mogla da učim istoriju i Prvi i Drugi svjetski rat, zašto da se sada zataškava ova istorija? Njima nije dozvoljeno da puno štošta u istoriji pričaju. A zašto? Pa nismo to radile ni ti, ni ja! Nek se zna, nek izađe istina na vidjelo, nek izađe, što? Kad zna Bog, nek znaju i ljudi. To je stara izreka. Će ja mogu sad tebi zataškati ako su tebi tvoga najbližeg negdje ubili ili zaklali? Ne može bogami. Ili što ja kažem, Će ja mogu zaboraviti recimo nečije dobro? Bilo u komšiluku, bilo negdje, ni moje djete isto ne može zaboraviti što mu je učinjeno dobro. A ne može zaboraviti ni što mu je zlo. Kao što ja ne mogu zaboraviti te slučajeve, tu dobrotu pokojnog Branka recimo, možda ne mogu ni oni zaboraviti to svoje, ubijanje i protjerivanje i sve...

Šta može da podstakne da se to ne zataškava?

Nek ne da omladina da se zataškava! Ne može moje djete zaboraviti kako su pucale

te granate i sve, a ja ga vodila u sklonište da uči školu. Ne može to djete nikako zaboraviti. Normalno, moje će djete normalno kontaktirati sa tvojim djetetom, jer nije to tvoje djete radilo nego neke usijane glave desete. Neće se to nikada zaboraviti, to bez daljnega, ali vremenom će izlupljivati. A to bi najbrže krenulo kad bi krenula proizvodnja, kad bi omladina radila, kad bi bilo koliko-toliko slobode. Nema više one slobode, moja Tamara.

Može li se po vašem mišljenju ekonomija razviti, a da se ne bavimo tim pitanjem ko je odgovoran za rat i sve to?

Pa stvari bi se zacrtale kad bi oni glavni krivci bili zatvoreni. Onda bi sve polako, polako, polako krenulo. I ovi entiteti bi se ukinuli i omladina bi se sjedinila i sve to. I industrija da se pokrene. A bogami, praznog trbuha i još sa tim bolom se ne može ići dalje... Pa evo ga, moj sin radi sa Srbima i neka ga! Pa i ti si Srpkinja, je l' tako? Pa posjeci se ti, posjeću se ja – krv nam ista!

Intervju

Treći nivo krivice: ti što nisu izašli na izbore

Darko
(30)
Horgoš
dipl. ekonomista

Molim te da se predstaviš.

Darko, iz Kule, radim u Horgošu.

Kakva su tvoja ratna iskustva ili neka sećanja na rat i ratne godine?

Pošto sam '75. godište, nisam učestvovao u ratu, međutim mogao sam da pratim sredinu. Moj brat je bio učesnik kao rezervista, pokupili su ga. Desio se zanimljiv slučaj baš kad smo ispratili brata. Pošto mu je čale potpisao poziv, a on uopšte nije hteo da ide, krio se i to su bile svađe u kući tipa: "što si potpisao poziv?!", pa "nije trebalo!", i brat je morao da ode. Zbog neke nepravilnosti u evidenciji, oni majmuni tamo iz Vojnog odseka ga nisu uveli da je otišao. Murija dolazi, upada u četiri ujutro u kuću zbog dojave da on nije uopšte otišao tamo. Čale izlazi u pidžami, oni ga sklanjaju, reflektorom šaraju po kući, ja ležim, oni – "ko je to?", čale – "to je mlađi, nemojte njega dirati".

Kad se vratio brat... to su bila vidno traumatična iskustva. Drhtao je, nije ličio na sebe, stalno je išao u baštu da puši, plakao je, rekao je da je tamo video neke raskomadane ljude, pošto nije bio direktno učesnik u borbi, pošto je bio vezan za štab gde su donosili te ranjenike. To je bilo baš u invaziji Hrvata na Torjance, tad je njih dvadeset petoro poginulo iz kulske opštine. Bilo je prilično neprijatno. A drugo, imao sam devojkicu koja se zaljubila u nekog lika iz Bosne i onda valjda pod uticajem toga je počela da iznosi neke stavove, kao "i treba braniti srpski narod", pa ovo, pa ono. Sećam se da sam još i tada imao totalno pacifistički stav "ma daj, to je glupost, šta pričaš, koji ti je".

Znači, to su sve bila neka indirektna iskustva. To je to. Rodbine tamo nisam imao.

*Intervjuerka:
Tijana Gnjidić*

A danas, sa distance od desetak godina, kako se ti osećaš i kakvo je raspoloženje u tvojoj sredini?

Ja lično nikada nisam imao problem s tim, to nije bio moj rat. I kad pričaju “naši su osvojili to i to”... koji naši? Nisu to moji. Nisam ja pripadnik tog plemena koje ratuje sa drugim primitivnim plemenom tamo, tako da, što se mene tiče, nisam ja deo toga nikad ni bio.

A sredina, zna se šta se radi i kakva su razmišljanja – 30 odsto su još uvek napaljeni.

Misliš da idemo ka pomirenju?

Pa, ne znam šta znači pomirenje. Za mene potpuno pomirenje recimo može da nastupi tek za četiri-pet decenija. Kad deca koja ne pamte rat porastu, pa njihova deca počnu da se međusobno žene i udaju, recimo kao što je u Vojvodini između narodnosti i naroda. Tako da je to neko potpuno pomirenje, a ovo sada, šta ja znam, neko trpljenje. Ovi se malo nešto vraćaju... Ne može, znaš... Ljudski mozak je tako postavljen da najkraćim mogućim putem dođe do zaključka – Srbi su mi ubili, Srbin neki, ludak, ekstremista mi je ubio oca, majku, brata – Srbi su loši. A mozak odmah ide “Srbi su loši” – generalizuje. Zato je važno hapšenje tih zločina-ca, zato da bi se locirao pravi krivac.

Da li postoji nešto što se zove kolektivna krivica?

Pa postoji. Krivicu bih možda svrstao u neka tri nivoa: ti što su ubijali – to je najteže, drugi – ti što su glasali, a treći – ti što nisu izašli na izbore. Sad su kažnjeni, sad su im radikali na vlasti, recimo u Novom Sadu. Ni po jednom od ta tri oblika ja nisam kriv, jer sam uvek izlazio na izbore, uvek sam bio pacifista i pričao protiv rata, uvek sam ubeđivao svoju sredinu da ne treba da glasa za Miloševića, da je on zlo. Možda mi je nedostajalo malo više aktivizma, malo sam više gledao svoju guzicu, šta ja da radim u svemu tome, možda je trebalo da budem aktivniji, ali to je malo povezano i sa harizmom. Čovek mora biti harizmatičniji da bi pokrenuo mase. Ali u svakom slučaju, malo manje pasivnosti – eto to bih mogao sebi da zamerim. To je to.

Na kome je da pokrene proces pomirenja?

Pa eto, rekao sam ti. Uhapsiti ove, osuditi ih. Znači, prvo vlast – pod jedan. E sad, izvinjenje... Šta znači izvinjenje nekom što je izgubio? Ne znam. U svakom slučaju treba da se dogodi, ali ne znam šta će to pomoći. Izvinjenje ispred koga, ispred mene? Pa može, hajde, možda zbog ovog oblika pasivnosti koji sam ispoljio. Ne znam, verovatno na najvišim instancama da se pokrene, pa posle... Ne znam. Treba vremena da se taj proces dogodi.

Vidiš li da je krenuo?

U svakom slučaju su se smirile strasti, to je prvi korak. E sad, koliko sam ja procenio biće potrebno četiri-pet decenija... Mislim da je krenuo, recimo.

Šta misliš kako teče vaspitanje mladih? Koje su to vrednosti koje im se usađuju i da li će oni za četrdeset godina čista srca...

Pa ostaće čak i tada nekih klica, ali ova prva generacija pod uticajem ostrašćenih roditelja verovatno će biti “Srbi – to ne dobro”, “Hrvati – to zlo” itd. Tek ona treća generacija, deca ove dece što sad rastu, ona će pod uticajem tih

Moj brat je bio učesnik kao rezervista, pokupili su ga. Pošto mu je čale potpisao poziv, a on uopšte nije hteo da ide, krio se i to su bile svađe u kući tipa: “Što si potpisao poziv?!” , pa “nije trebalo!”, i brat je morao da ode.

manje ostrašćenih roditelja biti normalnija, sigurno. Tu će već početi neki mešoviti brakovi.

Možeš li da definišeš pomirenje? Šta ono za tebe znači?

Pa eto, već sam ti rekao – da bude na tom nivou kao ovaj život u Vojvodini između ljudi, da tako funkcioniše – ti si Hrvatica, ja sam, ne znam, Rusin, sad ćemo mi da pravimo decu, da mi budeš drugarica, bilo šta. To je za mene pomirenje.

A suočavanje sa prošlošću?

Pa mora se znati istina. Ne znam, to je pipavo pitanje. Evo, i za vreme II svetskog rata, nisam baš upućen u istoriju, koliko je pripadnika Mađara bilo u hortijevcima, koliko u partizanima, možda je laž nekad i dobra, ne znam. Jer su nas učili u osnovnoj školi da je bilo i mađarskih i rusinskih jedinica partizana, a bilo je i hortijevaca, bilo je i ovakvih i onakvih. Sad, ne znam da li je to tako bilo ili nije, ali da sam mislio da su svi Mađari bili hortijevci možda bih ih sad podsvesno shvatao kao loše, ne znam. Nemam pojma, pipavo je to pitanje.

A sa “ove” strane?

Treba da se iskupe svi ti ljudi. Tako što će priznati “da, mi smo glasali za Miloševića”; verovatno su u to vreme zaslepljeno rekli “i treba, i treba, i oni su nas napali, hteli su da nas proteraju”, a sada kad se smirilo, sad govore “pa to je strašno”, jedan deo kaže “to je fotomontaža”... Mislim da svako treba da učini nešto za svoju dušu. I te žene što su glasale, što nikad neće ići u rat, to me je oduvek najviše nerviralo – “zna Voja da kaže, zna Voja”. I ti što nisu učestvovali, i oni treba da znaju šta se radilo, da postanu svesni toga, da vide malo svoju odgovornost u svemu. I ti što nisu izlazili na izbore, ja ih shvatam kao smrdljivce, nisi svestan, a bežao si, to je neki eskapizam – “ne znam šta se dešava”.

Ko treba da im otvori oči?

Pa vlast. Organi koji su nadležni, Nataša Kandić i ostali, treba da kažu istinu – bilo je tako, tako i tako, a ne da je sputavaju i šikaniraju. Znači bilo je to, to i to, sa jedne i sa druge strane da se tačno utvrde činjenice. Ne znam koliko je to dobro za pomire-nje, ali je dobro za iskupljenje nacije. Budi svestan šta si radio.

A u sadašnjoj situaciji, da li vidiš suočavanje sa prošlošću kao obavezu ili kao neophodnost iz nekog drugog razloga?

Kao obavezu – prema sebi. Kako da pogledaš sebe u ogledalo ujutro kad ustaneš. Ja sam kriv za to, to i to. Kao obavezu.

Da li vidiš neke prepreke?

Pa ima ih koliko hoćeš! Da ne zalazimo u politiku....

Šta nas to sprečava da se pomirimo pre 2050?

Puno je tu još uvek zle krvi. Sve je to friško još uvek. Treba da prođe vreme pre svega. Mislim da je vreme ključni faktor, pa tek onda utvrđivanje ko je koliko njih ubio i kako. Ali i to što se odgovorni skrivaju, to mora da se utvrdi, to pod hitno. I da se osude, da im se sudi, to mora po hitnom postupku, pa onda idemo dalje. Jer ove vlasti i u Hrvatskoj i u Srbiji kao da se dodvoravaju nacionalističkom mnjenju. Ispra-ćaju ih uz neke počasti (u Hag). Treba se distancirati od te

*K*rivicu bih možda svrstao u neka tri nivoa: ti što su ubijali – to je najteže, drugi – ti što su glasali, a treći – ti što nisu izašli na izbore.

To se dešavalo tu negde blizu, ali ne lično meni, tako da ne znam koliko sam ja kompetentan da govorim o tome; nit su meni nekog bliskog ubili nit sam ja nekom nešto uradio, tako da, što se mene tiče, ja bih se sutra oženio Hrvaticom... ili Albankom.

politike. Oni su bili loši, sad mi radimo drugo, sad narod podržava nas – znači narod nije više glup kao što je bio, opametio se malo.

Šta može pojedinac da učini?

Da se zapita gde je bio i šta je radio sve te godine. Da se zapita kako je od početka kad je bilo huškanje, '89, '90, da se zapita kakav je bio njegov mentalni sklop tada, pod uticajem toga. Znači, da se malo uđe u neku introspekciju, da prođe hronološki kroz ceo put kako se to razvijalo u njemu, ceo taj ružan period – počev tamo od '88–'89. pa do danas, i da uvidi gde je pogrešio. Kad se sretne posle sa nekim pripadnikom neke druge nacije neće biti zle krvi. Ako bude išao u bežanje “vi ste krivi za to i to”, “vi ste prvi počeli”, “vi ste hteli da proterate Srbe, kao što je Hitler hteo”, “Hrvati su loši”, “Hrvati su imali Jasenovac”, ma ista govna su i Hrvati i Srbi i Muslimani, to su primitivna plemena. Jasenovac bi se desio i na drugoj strani da je konstelacija istorijskih događaja bila drugačija, ja sam ubeđen u to. I ti izgovori “vi ste počeli, mi smo morali da se branimo” itd... Treba otići na početak i onda proći kroz sve ponovo sa ovim iskustvom.

Da li treba zaboraviti?

Pa naravno da ne.

A oprostiti?

Kome? Recimo ja lično nemam nikome ništa da opraštam. Niti treba meni neko nešto da oprašta, tako da ne znam. E sad, sva ta moja iskustva su “sa strane”. To se dešavalo tu negde blizu, ali ne lično meni, tako da ne znam koliko sam ja kompetentan da govorim o tome; nit su meni nekog bliskog ubili nit sam ja nekom nešto uradio, tako da, što se mene tiče, ja bih se sutra oženio Hrvaticom... ili Albankom.

Kakva nam je zajednička budućnost?

Zajednička budućnost? Pa u Evropskoj uniji (*smeh*)! Ne znam, biće tu uvek neki rivalitet: “Dinamo”, “Cibona”, “Partizan”, “Zvezda”... A bićemo tu negde kao Turci i Grci! To je to, ali sarađivaćemo, biće mojih prijatelja Hrvata i ja ću biti njihov prijatelj itd. Biće to ok, svet ide ka boljem (*smeh*). Pre dvesta godina je žena koja je sad možda nobelovac sedela za šporetom, tako da se za dvesta godina ni mi nećemo tući, bićemo svi nasmejani, lepi...

Tribine "Četiri pogleda" u Bosni i Hercegovini

Novembar - decembar 2004.

Tri javne tribine "Četiri pogleda" održane u Nevesinju, Gornjem Vakufu – Uskoplju i Sarajevu tokom novembra i decembra 2004. godine posljednje su (kako sada stvari stoje) u trogodišnjem nizu od ukupno 14 sprovedenih tribina.

Odabir mesta održavanja tribina napravljen je po principu – pravićemo tribinu tamo gde pronađemo zaista motivisane lokalne partnere, ali i uz veliku našu želju da:

a) dopremo do malih i zatvorenih sredina koje na neki način predstavljaju mikro-presek rata koji se u BiH vodio, a koje su zapostavljene od glavnih medijskih, kulturnih pa i političkih tokova. Želeli smo da Nevesinje i Gornji Vakuf - Uskoplje "postavimo" na medijsku mapu i kada je reč o mirovnim inicijativama i tako, barem delimično, razgradimo matricu po kojoj se o ovim sredinama piše i govori jedino kada se u njima desi nekakav incident (obično inter-etnički).

b) probamo da tribinu konačno napravimo i u Sarajevu, koje ne samo da je medijski i politički centar BiH, već i na ovim prostorima zauzima jedno sasvim posebno mesto u priči o zločinima i beščašću ratova devedesetih.

Različitim nivoima saradnje zadovoljni/e smo u različitoj meri – od zaista konstruktivne i vrlo osnažujuće saradnje sa lokalnim partnerima/cama i učesnicima tribina preko manje-više delimičnog zadovoljstva saradnjom sa medijima, lokalnim vlastima i veteranskim udruženjima.

Tribina u Nevesinju, 19.11.2004.

Prva u ovom ciklusu bosanskohercegovačkih tribina održana je 19.11.2004. godine u Nevesinju u prostorijama Skupštine opštine. Učesnici tribine bili su: Novica Kostić iz Vlasotinca (bivši rezervist JNA), Nermin Karačić iz Sarajeva (bivši pripadnik Armije BiH), Marko Martinić iz Splita (bivši pripadnik HV-a) i Vojo Vuković iz Nevesinja (bivši pripadnik Vojske RS-a).

Uz težnju našeg lokalnog partnera i učesnika prošlogodišnjeg programa Treninga za trenere i trenerice Borisa Avrama iz Info-centra Nevesinje kao i jednog od učesnika tribine koji je također iz Nevesinja, stvorena je prilika da se organizira ova tribina i da se o bolnim stvarima javno progovori.

Posjećenost je bila jako dobra, u publici je bilo mladih ljudi koji su se s učesnicima mogli identifikirati po godinama i po učešću u ratu, mada je bilo ljudi srednjih godina i starijih kojima je zajedničko to što je većina njih i sama nosila pušku tokom rata. Jako nam je žao što među prisutnima nije bilo ljudi iz boračkih organizacija i lokalnih vlasti, mada su i jedni i drugi deklarativno podržali i pozdravili održavanje ove tribine u Nevesinju.

Iako iz publike nije došlo mnogo pitanja, velika je vrijednost što su ljudi iz publike imali potrebu

pričati s učesnicima po završetku tribine i s njima dijeliti dileme vezane za ratna događanja.

Tribina u Gornjem Vakufu - Uskoplju, 30.11.2005.

Javna tribina "Četiri pogleda: od prošlosti – ja u ratu, ka budućnosti – kako ka trajnom miru" održana je 30. 11. 2004. godine u zgradi pošte (HPT). Na tribini su sudjelovali: Nermin Karačić iz Sarajeva (bivši pripadnik Specijalnih jedinica MUP-a i Armije BiH), Dževad Budimlić iz Siska (bivši pripadnik HV-a), Vojo Vuković iz Nevesinja (bivši pripadnik Vojske RS-a) i Marko Martinić iz Splita (bivši pripadnik HV-a).

Izlaganja učesnika, koja su se odnosila na motivaciju za odlazak u rat, te njihova viđenja izgradnje mira bila su mnogo jasnije posložena nego na prvoj tribini iz ciklusa koja je održana u Nevesinju. Iz njihovih izlaganja mogli su se osjetiti strah i tuga rata u kojoj se svaki učesnik rata bez obzira kojoj vojsci pripadao na neki način mogao prepoznati.

Iako smo se pribijavali/e da nitko neće doći na tribinu zbog samog konteksta podijeljenog grada, sala je bila puna žena, muškaraca, mlađih i starijih koji su pažljivo slušali. Osjećala se izvjesna težina zbog same priče o kojoj se izbjegava pričati bez obzira što je pucanje davno prestalo. Kako je netko iz publike napisao: "U našem gradu prestalo se pucati, ali rat još uvijek traje."

Po samom završetku tribine učesnicima su prilazili ljudi i davali im svoju podršku.

Tribina u Sarajevu, 11.12.2004.

U svečanoj sali Doma policije u Sarajevu, 11. decembra/prosinca održana je posljednja u nizu ovogodišnjih bosanskohercegovačkih tribina "Četiri pogleda". koja je ujedno i posljednja ovakva tribina u trogodišnjem ciklusu započetom 2002. godine. Ova tribina održana je u suradnji sa Centrom za edukaciju i treninge iz Sarajeva.

Učesnici tribine bili su: Marko Martinić iz Splita, Amer Delić iz Zavidovića, Vojo Vuković iz Nevesinja i Nermin Karačić iz Sarajeva. Moderatorica tribine bila je Alma Mašić.

Iako smo imali/e podršku od raznih medija, institucija, nekih udruženja boraca i slično, postalo nam je jasno da postoje određeni centri moći kojima ovakva vrsta priče koju mi afirmiramo nije u interesu, a nekima jednostavno nije zanimljiva.

Svečana sala Doma policije bila je puna ljudi različitih godina i različitih identiteta od bivših učesnika ratova, predstavnica Udruženja porodica nestalih i poginulih, aktivista/ca...

Mada su se čuli komentari i riječi podrške učesnicima o ideji i potrebi da se o tome priča, jedan manji dio posjetitelja/ki je bio dovoljno glasan u stvaranju atmosfere koja je rezultirala nemogućnošću kod mnogih drugih u sali da kažu ono što im smeta i svojim pitanjima i komentarima povedu priču u nekom drugom smjeru, koji neće biti samo potreba da se dobije "potvrda" tko je agresor i da se čuje koliki su honorari učesnika, nego usmjerenost na širu priču o tome što zajedno možemo učiniti da nešto promijenimo.

Tribina s učesnicima rata održana u Beču

U periodu 08 -09.06.2005 boravili smo u Beču u Austriji. Na poziv i u organizaciji naseg prijatelja Wolfganga Weilhartera i Bečke Evangelističke Akademije (Evangelische Akademie Wien) u Beču je održana javna tribina na kojoj su govorili bivši borci iz BiH i Hrvatske. Govornici su bili učesnici nekih od prethodnih tribina održanih u BiH i SCG, Nermin Karačić iz Sarajeva, pripadnik Armije BiH 1992-95, Vojo Vuković iz Nevesinja, pripadnik VRS (Vojske Republike Srpske) 1992 -96 i Gordan Bodog iz Zagreba, pripadnik HV (Hrvatske Vojske) 1991-94. Voditeljica tribine bila je Sanja Deanković članica CNA tima. Uz tribinu koja je održana u prostorijama Evangelističke Akademije (Albert Schweitzer Haus), dan poslije organizovana je jednodnevna radionica na kojoj su, pored učesnika tribine, učestvovali članovi CNA tima (Nedžad Horozović i Adnan Hasanbegović) gdje smo imali priliku detaljnije prezentirati naš rad sa posebnim fokusom na dio aktivnosti koje se odnose na suočavanje s prošlošću i rad sa veteranima rata sa područja bivše Jugoslavije. Učesnici radionice su bili mirovni aktivisti iz Austrije i Njemačke kao i pojednici/ke iz bivše Jugoslavije koji žive u Beču. Radionica je održana u Muzeju Sigmunda Frojda uz prisustvo 30-ak gostiju/gošći.

Ideja za ovu tribinu i radionicu proizašla je kao inicijativa Wolfganga Weilhartera, koji je 2004 boravio u višenedeljnoj posjeti CNA Sarajevo gdje se jako zainteresovao za naš rad i pristup temi suočavanja s prošlošću. Kroz niz razgovora i sastanaka došlo se na ideju da bi se javna tribina po uzoru na one održane u BiH i SCG, mogla organizovati u Beču obzirom da u Austriji živi veliki broj ljudi sa ovih prostora (izbjeglica i dijaspora) kao i da postoji interes među mirovnim aktivistima i medijima iz Austrije za nečim takvim.

Sama tribina u Beču bila je jako dobro posjećena i u publici se, pored ljudi iz bivše Jugoslavije, našao i veliki broj Austrijanaca/ki. Tribina je protekla u na momente napetoj atmosferi prije svega zbog odnosa među publikom iz različitih etničkih grupa koji su imali komentare opterećene različitim viđenjima ratnih dešavanja i emotivnih opaski ljudi koji su u ratu izgubili bliske članove porodice i žive kao izbjeglice u Austriji.

Bilo je dosta pitanja upućenih govornicima i od domaćih i ljudi sa prostora bivše Jugoslavije. Dosta njih je bilo formulirano provokativno i navijački u smislu "naša" i "vaša" strana, ali je i dobar dio pitanja i komentara bio prilično konstruktivan i otvarao prostor za odgovore koji su doprinjeli generalno dobroj atmosferi u sali. Zapravo, može se reći da je tribina obilježena ambijentom koji realno ocrtava stanje u međuetničkim odnosima Srba, Hrvata i Bošnjaka koji je još uvijek jako opterećen predrasudama i ratnim traumama, te su se kao posledica toga mogla

čuti međusobna optuživanja i prozivanja, kako među publikom tako i prema govornicima. Zanimljivo je da je taj odnos među različitim grupama u Austriji, zapravo «preslikan» problematičan odnos koji postoji i kod “kuće”.

Shvatili smo da nam je ovo prvo iskustvo javne tribine gdje smo imali “mješovitu” publiku jer su dosadašnje tribine uglavnom održavane u manje-više etnički homogenim sredinama gdje je publika bila većinski srpska, bošnjačka itd... Koncept tribine sam po sebi dobro je funkcionisao, učesnici su se dobro nosili sa teškim pitanjima i atmosferom u sali i kroz svoja izlaganja i odgovore doprinjeli razgradnji predrasuda o bivšim borcima kao ratobornim nacionalistima. Zanimljiv je bio popriličan interes Austrijanaca i austrijskih medija za tribinu kao i za radionicu koja se desila dan kasnije. Organizacija i tehničke stvari vezane za tribinu, radionicu, smještaj i sl. funkcionisali su jako dobro i iskoristili bismo ovu priliku da se zahvalimo Wolfgangu i ostalim ljudima i organizacijama koji su pomogli realizaciju ovog događaja.

Tokom prethodnog godišnjeg perioda (septembar 04 - septembar 05) oba ureda CNA organizovala su nekoliko sastanaka umrežavanja za mirovne aktiviste/kinje iz različitih delova regiona bivše Jugoslavije.

Pomalo netipično za naš pristup, koji je izrazito orijentisan na regionalni rad na celom prostoru ex-YU, organizacijom ovih sastanaka svesno smo fokus pomerili na umrežavanje i povezivanje ljudi u okviru manjih regija-država kako bismo na taj način doprineli jačanju lokalnih inicijativa i kapaciteta za mirovni rad i potakli ad hoc reagovanje na različite vrste nasilja i diskriminacije u određenim užim sredinama-regijama.

Prvi u nizu sastanaka organizovan je 27 - 28.11.2004. u Beogradu i okupio je grupu od 15-ak aktivista-kinja iz Vojvodine sa osnovnom idejom da se oformi jezgro jedne buduće aktivističke neformalne grupe spremne da pravovremeno reaguje na sve napetiju situaciju u toj pokrajini i sve češće izlive međuetničke netrpeljivosti, koji su od strane većine uticajnih medija i nadležnih državnih institucija prikazivani kao minorni incidenti "koji ne mogu ugroziti suživot i "tradicionalnu toleranciju" u multikulturalnoj Vojvodini".

Organizovan sa minimumom sredstava i uz visok nivo motivacije i entuzijazma organizatora i učesnika-ca, sastanak je vrlo brzo dao opipljive rezultate - mnogobrojne akcije grupe "REAGUJ" koje su zadobile i podršku određenih medija i dobrog dela javnosti u različitim delovima Vojvodine. (više o akcijama grupe REAGUJ čitajte u posebnom tekstu u ovom izveštaju)

Sledeći sastanak umrežavanja održan je u Kočanima (04 - 08.03.2005.), za ljude angažovane na polju izgradnje mira u trouglu Makedonija-Srbija-Kosovo. Ovaj sastanak imao je ponešto drugačije ciljeve i fokus od vojvođanskog. Potpuno svesni da je sastankom obuhvaćeno područje znatno šire i u problemima mnogo kompleksnije, kao cilj nismo postavili toliko konkretne akcije koje bi iz sastanka proizašle (iako su one uvek dobrodošle), koliko međusobno upoznavanje i osnaživanje ljudi iz ovog trougla i ispitivanje mogućnosti delovanja na polju suočavanja sa prošlošću na Kosovu i u Makedoniji. Ovaj sastanak smo videli i kao dobru priliku da malo "pojačamo" naš mirovni angažman i vidljivost i u ovom "južnom trouglu" našeg regiona, s obzirom da smo u prethodne tri godine sve naše aktivnosti suočavanja sa prošlošću usmerili ka trouglu "Srbija-BiH-Hrvatska".

Nakon sastanka je oformljena grupa "regionalni mirovni savet", čija je najkonkretnija akcija do sada organizovana poseta Kosovu od strane grupe aktivista-kinja iz Srbije i Makedonije.

Poslednji ovogodišnji sastanak umrežavanja organizovan je u Bosni, u Travniku (19 - 22.08.2005.) za ljude aktivne na polju izgradnje mira u različitim delovima BiH. Koncipiran kao otvoren prostor za razmenu i refleksiju, na pola puta između sastanka i treninga, trodnevni sastanak je, prema povratnim informacijama dobijenim od učesnika/ca, bio odlična prilika za (samo)osnaživanje i podsećanje da ništa ne može tako podsticajno delovati na motivaciju za mirovni rad kao deljenje aktivističke energije i entuzijazma u grupi različitih ljudi, sa različitim prioritetima u radu, ali i zajedničkim vrednosnim ishodištem. Čak i kada nad glavom stalno visi to neizbežno pitanje "Kako raditi, kako menjati?". Uz žaljenje zbog velikog broja otkazivanja u poslednji čas, te prilično male

grupe (13 osoba) ostaje veliko zadovoljstvo urađenim koje je znatno pojačano i prvim plodovima trodnevnog rada (inicijativa za organizovanje radionice o suočavanju sa prošlošću u Bratuncu koja je došla od jednog učesnika i koja će biti sprovedena u saradnji sa CNA Sarajevo i QPSW).

Tri sastanka sa istim krovnim ciljem, ali sa različitim očekivanim rezultatima i fokusom pokazali su da je ovaj vid aktivnosti veoma koristan u smislu čvršćeg međusobnog povezivanja, podrške i razmene ideja i inspiracije među ljudima koji iako često rade u istom regionu (ili čak gradu) ostaju udaljeni jedni od drugih i bez prave razmene informacija. Stoga su, s vremena na vreme potrebna ovakva okupljanja koja, između ostalog, kao da nas sve zajedno podsete da saradnja, uprkos čestom osećaju većine aktivista-kinja, ne mora biti samo mrtvo slovo na papiru.

Radionica o traumi

Sarajevo, 13 - 15. 10. 2004.

Sarajevski ured organizacije Mennonite Central Committee (MCC) organizovao je trodnevni seminar/radionicu na temu "Trauma i kako je prepoznati u radu sa grupama". Radionica je održana u periodu od 13 - 15. oktobra, i na njoj su osim sedmero članica/članova CNA iz Sarajeva i Beograda, učestvovala još tri osobe iz Podgorice, Herceg Novog i Nevesinja.

Teme radionica bile su:

- Uvod u trumu (kako prepoznati biološke, psihološke, socijalne i duhovne posledice traume)
- Kako se nositi sa traumom u radu sa grupama; koje su granice odgovornosti trenera/trenerice u radu sa takvim grupama; kako može profesionalac/ka koji/a nije psiholog/psihološkinja pomoći ljudima u prepoznavanju traume?
- Prepoznavanje vlastite traume – kako se suočiti sa teškim stvarima i izbegavati sekundarnu traumatizaciju?

Članovi/ice MCC Sarajevo osmislili su koncept ovog trodnevnog treninga u saradnji sa CNA timom, kako bi se u što većoj meri odgovorilo na potrebe koje su proistekle iz našeg višegodišnjeg rada sa ljudima iz regiona bivše Jugoslavije, posebno sa populacijom bivših učesnika rata.

Trening za vaspitače/ice Dječijeg doma "Gazaz"

Sarajevo, 03.01 - 07.01.2005.

U periodu 03.1 - 07.01.2005. u prostorijama Dječijeg doma "Gazaz" u Sarajevu, Centar za edukaciju i treninge (CET) organizovao je petodnevni trening za vaspitače/ice. Prisustvovalo je ukupno 18 žena (dvije su se naknadno priključile) i jedan muškarac a jedan od trenera bio je član CNA tima, Adnan Hasanbegović. Trening je održan na inicijativu rukovodstva "Gazaz"-a sa ciljem izgradnje boljih odnosa u instituciji i poboljšanja timskog rada te povećanja kapaciteta vaspitača/ica u radu sa djecom. "Gazaz" je internat i škola za djecu bez jednog ili oba roditelja i islamska je institucija, što je uveliko odredilo koncept treninga i način rada.

Teme koje su obrađene su: nenasilna komunikacija, timski rad, donošenje odluka, razumijevanje sukoba, nasilje i nacionalni identitet.

Trening je dodatno ukazao na potrebu rada sa muslimanima i muslimankama kao i islamskim organizacijama u kontekstu njihove društvene odgovornosti u Bosni i Hercegovini jer nije rijedak slučaj da iz tih krugova dolaze poruke mržnje i ksenofobije. Ovakve vrste edukacije mogu osnažiti nenasilnu dimenziju njihovog društvenog djelovanja.

Radionice s policajcima i policajkama u Bosni i Hercegovini

Radionice sa policajcima i policajkama, Žepče

U organizaciji Department for International Development, a u sklopu projekta “Rad policije u zajednici i sigurnost zajednice”, u Žepču su održana dva dvodnevna treninga s temom komunikacije i odnosa s klijentima. Prvi trening održan je 27. i 28. maja, a drugi 30. i 31. maja.

U prvoj grupi bilo je 10 učesnika/ca, od toga 5 policajaca iz Žepča i 4 policajca-ke iz Zenice. Druga grupa bila je sastavljena od 6 policajaca iz Žepča i 4 policajca iz Zenice. Učesnici/e su bili policajci/ke koji rade direktno s građanima/kama. Voditeljski tim činile su naša kolegica Sanja Deanković i Melina Sadiković, psihologinja iz Sarajeva.

Prvog dana oba treninga, interaktivnim metodama tematizirana je konstruktivna i nekonstruktivna komunikacija te su obradjene tehnike “ja govora”, otvorena i zatvorena pitanja, aktivno slušanje, parafraziranje. U drugom danu seminara, tematizirani su elementi koji utiču na komunikaciju s drugim ljudima, a koji često nisu osvješteni kao sto su: predrasude, nesvjesno etiketiranje, ignoriranje sugovornika ili nepromišljeno povlađivanje.

Nakon oba treninga učesnici/e iskazali su potrebu za daljnjim komunikacijskim edukacijama kao i edukacijama kojima bi se radilo na poboljšanju timskog rada, a koje bi pohađali svi pripadnici policijskih postaja neovisno o funkciji koju obavljaju.

Radionice u Prijedoru s policajcima/kama i osobama zaposlenim u državnoj upravi

Nakon dva treninga u Žepču, u Prijedoru, u Domu penzionera, 26. i 27. avgusta održana su dvije jednodnevne radionice za policajce/ke i osobe zaposlene u državnoj upravi. Treninzi su održani u organizaciji prijedorskog ureda – Department for International Development, a tema je bila komunikacija i odnos s klijentima.

Jednu i drugu grupu učesnika/ca čini su policajci/ke i službenici/e zaposleni u općini i Centru za socijalni rad, a koji su u direktnom kontaktu s klijentima. U jednoj grupi bilo je 12, a u drugoj 13 učesnika/ca. Treninge su vodile naša kolegica Sanja Deanković i Melina Sadiković, psihologinja iz Sarajeva.

Kao i na prethodna dva treninga održana u Žepču, interaktivnim metodama kroz iskustvene vježbe, tematizirane su komunikacijske tehnike i situacije koje učesnici/e doživljavaju kao komunikacijske poteškoće na poslu. Na oba treninga, u drugom popodnevnom dijelu, kada su tematizirani elementi koji mogu uticati na komunikaciju s drugim ljudima, a kojih često nismo svjesni, (kao predrasude, etiketiranje...) javila se potreba u grupi za opširnijom pričom i tematiziranjem nacionalnih i etničkih predrasuda kao i nasiljem koje proizilazi s njihovim nepreispitivanjem i uzimanjem zdravo za gotovo te kako to utiče na naš odnos s ljudima/klijentima. Toj temi posvetio se gotovo cijeli popodnevni blok u obje grupe. Voditeljski tim je primijetio izvjesnu dozu nemotiviranosti za participacijom u diskusijama kao i nekritičnosti prema vlastitom radu.

Ostaje pitanje, kako se nositi sa, ne baš rijetkom situacijom, kada se suočimo s grupom koju je “poslalo na trening” bez stvarne motivacije za aktivno sudjelovanje i davanje doprinosa zajedničkom radu na zadatu temu. Kao bitna pouka s ovih prijedorskih radionica ostalo je da treba više inzistirati od organizatora edukacija na ispitivanjima stvarnih potreba grupe i njihovim interesima kako bi se prema tim parametrima osmislilo program radionica.

Radionica "Nasilje" sa studentima/icama sa Oxforda

Sarajevo, 26.05.2005.

U sarajevskom uredu Centra za nenasilnu akciju, 26. -og maja održana je radionica na temu nasilje na kojoj je sudjelovalo 11 oksfordskih postdiplomaca.

Radionicu su vodili naš kolega Adnan Hasanbegović i naša kolegica Sanja Deanković, a upriličena je kao demonstracija metodologije koju koristimo u našim programima mirovnog obrazovanja što je ujedno bio segment predstavljanja rada Centra za nenasilnu akciju koje smo započeli dva dana ranije.

Grupa REAGUJ!

Od dana kada smo u CNA organizovali regionalni sastanak i okupili ljude iz Vojvodine, pa do danas prošlo je 9 meseci. Upravo tada, poslednjeg vikenda u novembru 2004, oformljena je grupa "Reaguj!" koja je za ovo vreme uradila puno toga. Ali idemo redom. Otkud potreba za okupljanjem ljudi iz Vojvodine?

Opotrebi

Ovaj sastanak je proistekao iz naše želje da podržimo ljude koji su prošli naše aktivnosti (tu prvenstveno mislimo na treninge), kao i iz naše potrebe da podstaknemo i podstičemo ljude da reaguju na svakodnevno nasilje u našim sredinama, posebno ono međunacionalno.

Dosta dugo smo razmišljali o tome kako da podržimo ljude s naših treninga. Odlučili smo da organizujemo sastanke ljudi po određenim regionima. Odluka da se prvi sastanak održi s ljudima iz Vojvodine se bazira na dnevno-političkim problemima obojenim sve većom dozom nacionalizma, uopšte nasilja u Vojvodini, na koje malo ko reaguje. Zabrinuti zbog rastućeg nasilja, želimo da se reaguje protiv mržnje i međunacionalne netrpeljivosti. Glasovi koji osuđuju ovo nasilje su tihi i nedovoljni, a državne institucije skoro i da ne obraćaju pažnju.

Sastanak Na tom prvom sastanku smo razgovarali o tome kako vidimo probleme u Vojvodini, koji su to problemi, šta se može učiniti po pitanju njih, kakve imamo kapacitete i u odnosu na njih, šta mi možemo i šta ćemo da uradimo. Tada je osmišljena prva akcija koja je sprovedena tri nedelje posle pod nazivom "skini nasilje sa zida!", a iza toga je dogovoreno da stoje ljudi koji su učestvovali na sastanku, pod nazivom grupa "Reaguj!".

Za nas je ovo bilo novo iskustvo – kako motivisati ljude, osnažiti ih na delovanje, planirati zajedno s njima, a ovaj sastanak nam je pokazao da to i možemo da uradimo.

Aktivnosti

Dan svoje prve akcije grupa "Reaguj!" je proglasila Danom protiv nasilja u Vojvodini, 18. XII 2004. U više gradova Vojvodine su se krećili grafiti i delili leci s porukom "Neću nikog napolje! Svi smo mi Vojvodina" (na svim jezicima koji se koriste u Vojvodini) kao odgovor na učestale poruke grafita "Marš napolje!", "Bežite iz Srbije" itd, a koji se uglavnom odnose na manjinske nacionalne grupe u Vojvodini.

Akcija se održala 18. XII u 12h u sledećim gradovima: Novom Sadu, Kikindi, Zrenjaninu, Subotici, Novom Bečeju, Vrbasu, Pančevu, Bačkoj Palanci, Vršcu.

Nakon ove prve akcije videli/e smo da se može uraditi puno toga i to nam je dalo polet da nastavimo dalje. Zbog toga smo organizovali sledeći sastanak u Novom Bečeju (organizovao je jedan od članova grupe "Reaguj!") na kojem smo evalualirali prethodnu akciju ali i dogovorili kako ćemo i šta ćemo dalje. Posle toga se uradilo još dosta toga: slalo se saopštenje povom 17. marta, godišnjice eksalacije nasilja na Kosovu, održan je performans "Dobra zemlja" u Kikindi, Novom Bečeju. Posebno bitna akcija koja je trajala mesec dana je krećenje fašističkih grafita u Zrenjaninu i u koju

se uključio dosta veliki broj ljudi iz nevladinih organizacija, gradske vlade, stranaka. Nakon toga je grupa "Reaguj!" imala svoju prezentaciju, odnosno štand na Exitu gde su ljudi imali priliku da se informišu o radu grupe, a ujedno da popune upitnike koji se odnose na društveno stanje u Vojvodini. Rezultati ove ankete će tek biti obrađeni. Želimo napomenuti da smo odštampali i majice s natpisom "Neću nikog napolje! Svi smo mi Vojvodina" na svim jezicima koji se koriste u Vojvodini kako bi ova poruka bila što vidljivija, a podelili smo ih članovima/cama grupe "Reaguj!" kao i ljudima koji su aktivno učestvovali u akciji na Exitu.

Sredinom jula su aktivistkinje grupe "Reaguj!" organizovale tribinu "Srebrenica 10 godina posle – suočavanje sa zločinom", a održana je u svečanoj sali Skupštine Opštine Zrenjanin, a nakon tribine je na centralnom gradskom trgu održano Stajanje Žena u Crnom. To je prva takva aktivnost, vezana za Srebrenicu i suočavanje s prošlošću, da je održana u prostorijama grada i da ima podršku vlade grada. Tribini su prisustvovali/i Jan Kembel, sekretar za politička pitanja ambasade SAD u Beogradu; Alexandra Milenov, koordinatorka kancelarije Haškog tribunala; Nenad Čanak; Janja Beč Norman, socioloskinja, nominovana za Nobelovu nagradu za mir; Nebojša Popov, glavni i odgovorni urednik lista Republika; majke enklava Srebrenice i Žepe, Kada i Zumra; Divna Stanković, Žene u Crnom i Nada Dabić, Esperanca, Žene u Crnom.

Svi ovi događaji se redovno objavljuju u "Toleranciji", koja je ravnopravni saradnik u svim ovim aktivnostima.

Grupa je dobila i emisiju na radiju "Kojot" u Zrenjaninu, da je samostalno uređuje, a za Dan svetskog mira, 1. septembar/rujan 2005. predviđena je akcija "Skinimo nasilje sa zidova" kada će se sinhronizovano u svim gradovima koji učestvuju prekrečavati grafiti čija sadržina poziva na nasilje, diskriminaciju, rasizam, fašizam i ksenofobiju. Gradovi koji učestvuju u ovoj akciji su: Novi Sad, Pančevo, Zrenjanin, Subotica, Sombor, Novi Bečej, Kikinda, Beograd, Čačak, Podgorica, Nikšić, Zagreb, Rijeka, Skopje, Prilep i Biograd, a priključuju nam se i saradnici/ce iz: Mađarske, Velike Britanije, Nemačke, Švajcarske, Burkinse Faso, Irske, Švedske i Norveške.

I na kraju, nešto što bi najbolje opisalo grupu "Reaguj!" i njen rad je sledeće:

R – Reaguj
E – Energično
A – Aktivistički
G – Građanski
U – Ukaži na nasilje!
J – Javno ga osudi!

Susret mirovnih i udruženja učesnika rata

Selce, 06 - 09.04.2005.

U Hotelu "Varaždin" u Selcima blizu Rijeke u Hrvatskoj, od 6 - 9. 4. 2005. održan je drugi po redu susret aktivista/kinja nekoliko mirovnih i udruženja za ljudska prava i braniteljskih udruženja iz Hrvatske uz nekoliko gostiju iz Srbije i BiH. Ovaj susret je dio inicijative na temu mirovnog angažmana učesnika rata i njihovog doprinosa izgradnji mira u Hrvatskoj i na području bivše Jugoslavije organizovanog od strane QPSW i CMS – Zagreb. Milan Colić i Adnan Hasanbegović iz CNA Beograd i Sarajevo su imali priliku učestvovati na ovom trodnevnom susretu radioničarski koncipiranom te prezentovati naša iskustva u radu sa veteranima rata i na polju suočavanja s prošlošću.

Bilo je prisutno 30-ak učesnika/ca u grupi sastavljenoj od aktivista /kinja i članova/ca nekoliko mirovnih organizacija, braniteljskih udruženja Hrvatske i organizacije porodica nestalih osoba.

Mislimo da je ovaj susret jako bitan događaj u kontekstu izgradnje mira kako u Hrvatskoj tako i u regiji, te da smo mi svojim učešćem i prezentacijom našeg rada doprinjeli ciljevima ovog skupa. Ovaj sastanak dodatno ukazuje na važnost uloge i odgovornosti veterana u post ratnim društvima bivše Jugoslavije.

Za više detalja o ovoj inicijativi obratiti se na e- mail: qpsw@zamir.net

Kontekst mirovnog rada u BiH

Tamara Šmidling

Deset godina od prestanka rata i potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma građani-ke BiH suočeni su sa hrpom starih-novih problema:

- potpuno nerešenim budućim statusom Bosne i Hercegovine kao države (opcije o kojima se govori su Bosna i Hercegovina bez entiteta, a sa kantonima; dva entiteta; tri entiteta; ništa od toga nego nešto peto?);
- sve težim ekonomskim položajem i očajnom privredom čija nemoć pogađa, kao i uvek, socijalno najugroženije kategorije stanovništva. Najavljeno uvođenje poreza na dodatnu vrednost predmet je oštre političke borbe koja je u toku između vlasti i opozicije u federaciji BiH, pri čemu je indikativno kako su protivnici uvođenja PDV-a na osnovne životne namirnice uvek u - opoziciji. Bez obzira koja je stranka ili koalicija na vlasti u datom trenutku, nalogima MMF i međunarodne zajednice u Bosni se možete usprotiviti jedino ako nemate nikakvog udela u donošenju odluka. I to nam puno govori o "suverenitetu" BiH.
- etničkom podelom koja prožima sve sfere života (najnoviji "hit" je ukidanje nesrećnih tzv. škola pod jednim krovom i pravljenje, zlu ne trebalo, odvojenih škola pod dva do tri krova kako bi se predupredila i najmanja mogućnost da deca različitih nacionalnosti dođu kontakt jedni sa drugima i eventualno počnu da se druže i normalno komuniciraju);
- porastom/metastazom kriminala koji ima višestruko pogubno dejstvo - razjeda i poslednje kulise navodne pravne države, ugrožava osećaj sigurnosti i bezbednosti kod većine ljudi, uz jedan "pozitivan" efekat – uporno izvrgava ruglu prazne priče domaćih političara i predstavnika tzv. međunarodne zajednice o sposobnosti i spremnosti institucija sistema da adekvatno odgovore na izazov organizovanog kriminala;
- "duhovima" nedavne prošlosti koji vrebaju na svakom koraku i stežu obruč i oko onih koji su nam do juče izgledali nedodirljivi (Ismet Bajramović Čelo, Momčilo Mandić i drugi) iako se mnogi važni akteri političkog života ove zemlje prave da to ne primećuju zabavljeni nastojanjima da ispraznom pseudo demokratskom i pseudoevropskom retorikom ostanu na vlasti barem još koji mesec (ili godinicu) ili zauzeti grozničavim pokušajima da svakom "našem" zločinu, pripišu (barem) jedan "njihov"...

I tako dalje, i tako dalje...

Ko god se prihvati da, od septembra do septembra, piše o nečemu što se naizgled jednostavno i precizno naziva "kontekst mirovnog rada u BiH" rizikuje da upadne u zamku stalnog ponavljanja nekih okoštalih ocena i viđenja BH svakidašnjice. Prvo, vođeni svojim osećanjem i svakodnevnom dozom frustracije čije vam se doze redovno isporučuju u medijima i pri bilo kakvom kontaktu sa tzv. institucijama i ustanovama, lako ćete izreći sintagme tipa – "Ma, Bosna se raspada", "Situacija je katastrofalna", "Mržnja i lopovluk i dalje caruju", "Ljudska prava postoje samo na papiru" i tako unedogled. Drugo (i ne manje bitno), izrekavši neku od prethodno navedenih tvrdnji nećete puno pogrešiti. I savest će vam biti čista, a ako neko misli drugačije onda neka vam, moliću lepo, to fino

ilustruje nekim primerom koji govori drugačije. Pa kad već postoji jedna, ne tako mala i vrlo dobro plaćena, grupa političara, međunarodnih eksperata, novinara itd. koja je spremna da složno građne svako malo kako je perspektiva u BiH svetla i vrlo izvesna (a za sve što ne valja ionako su krivi "oni drugi"), zašto onda ne bi mogla postojati i grupa ljudi koja će (i to volonterski) moći jasno i glasno da kaže – sve je katastrofalno i tačka!

E sad, problemi u gore rečenom čuče u "jednoj sitnici" – ako sve to govori-piše neko ko sebe smatra mirovnim aktivistom-kinjom sa dugogodišnjim stažom onda smo suočeni sa jednim, nipošto bezazlenim, paradoksom: pa kakva je onda svrha i uticaj mirovnog rada u zemlji u kojoj se ništa ne menja već godinama i situacija je većito tragična?

Mogući odgovori na to pitanje obično vode u dva glavna pravca: jedan je šminkanje sive svakodnevice i opšteg stanja i preuzimanje zasluga za tzv. napredak koji je nevidljiv svuda osim u izveštajima donatorima ("bilo je grozno, ali onda smo došli mi, napravili pomirenje, izgradili poverenje itd.").

Drugi odavno znan način je čuvena kukumavka koja, istina, gradi vernu sliku bez pozlate i drugih lažnih primesa, ali implicitno sa sobom nosi poruku "eh, da je više ovakvih kao mi, koji *stvarno razumeju probleme*". Razumeju i ni makac. Nigde se ne spominju delovanje, akcija, ideja i vizija za budućnost. Kao da je razumevanje i velikodušno deljenje istog sa svakim ko je spreman da sluša vrhunac onoga što se može uraditi. Upravo u tome je suštinski, etički problem ovakvog pristupa – on jednostavno gubi snagu i prestaje onda kada treba pogledati u oči i sebi i drugima i reći – šta dalje i šta je tvoj predlog? Uz rizik da pogrešimo, da loše procenimo situaciju i naše domete i mogućnosti, hajde da malo probamo da biramo opciju delovanja, kretanja i talasanja pa da onda vidimo kakva nam je perspektiva i kako doživljavamo društvo u kome živimo.

I još jedna krucijalna stvar: da bismo stvarno svojim rečima pridali kvalitet *kritike*, čemu se često stremi i prilično retko "ubada", morali bismo mi mirovni i NVO aktivisti/kinje da barem deo svojih kritičarskih kapaciteta upregnemo ka kritici vlastite pozicije u ovom društvu, i ka sagledavanju poražavajuće slike koja ovde postoji o nevladinim organizacijama. Hoćemo li se i dalje praviti da taj loš imidž ne postoji ili ga, u najboljem slučaju, ignorisati smatrajući ga produktom delovanja "nazadnih i zatucanih"?

Spremnost na preuzimanje odgovornosti za nešto više od pukog konstatovanja da samo što nismo propali, kao i snaga da se krene u kreiranje osvežene i smislene slike o tome šta mirovni aktivizam zaista jeste – to je upravo ono što najviše nedostaje *kontekstu mirovnog rada* u BiH... A problema ima i biće ih, za to nema zime.

Hrvatska

Sanja Deanković

I ovog rujna osvrnut ćemo se na nekoliko značajnih događaja koji su obilježili Hrvatsku zbilju u posljednjih godinu dana.

Osim većinske vlasti na državnom nivou, vladajući HDZ osvojio je podosta glasova i vijećničkih mjesta i na ovogodišnjim svibanjskim lokalnim izborima. Pogotovo interesantan podatak je da je ponovo osvojena vlast upravo u onim dijelovima Hrvatske koja su najviše stradala u ratu i kako su se na vlasti ponovo ustoličili oni koji su u službi određenih ideologija koji su najviše kumovali svim ratnim događajima i svim užasima. Rezultati lokalnih izbora bili su gotovo preslikani rezultati izbora na državnom nivou od prije dvije godine.

Nekoliko mjeseci poslije izbora, uzburkani su duhovi prošlosti zbog novog zaštićenog svjedoka koji je odlučio progovoriti o zvjerskim mučenjima i ubijanjima Srba početkom devedesetih godina u Osijeku po naređenju onoga kome su upravo građani ovog grada i Županije poklonili većinsku podršku na proteklim izborima. Vijest je odjeknula kao veliki bum u hrvatskim medijima, ali nije potegnula burnije reakcije hrvatske javnosti, jedina reakcija bila je zlokobna šutnja.

Zanimljivo je da se otprilike u isto vrijeme događala i jedna druga akcija u kojoj su građani svesrdno sudjelovali i svojim glasom i djelima reagirali na zlo koje je počinjeno nad slabijima i nemoćnima. Naime, dojavama i pobunom građana ukazalo se na problem i zlostavljanja psića biglova na zagrebačkom veterinarskom fakultetu gdje je reakcijom građana, raznih udruga i organizacija alarmirana policija i sudski organi i za nekoliko dana smijenjeni su i pohapšeni glavni akteri ovih mučnih pokusa, što je za svaku pohvalu.

Bio je to pravi primjer kako bi pravna država u stvari trebala funkcionirati. Ova akcija ukazala je i na svijest građana da se riječju i djelom može pokrenuti nenasilna akcija i da se može djelovati protiv nepravde. Postavlja se pitanje, zašto ovakve akcije ne postoje u osudi zločina nad Srbima za vrijeme rata u Hrvatskoj kao i osuda diskriminacije koja i sada postoji nad povratnicima u Istočnoj Slavoniji i na kninskom i drniškom području. Znači li to da smo na nenasilne akcije spremni samo onda kada to nije političko pitanje i da velika većina hrvatske javnosti prešutno pristaje na legitimaciju zločina nad ljudima čiji je jedini grijeh što su "pogrešne" nacionalnosti i da oni prosto nemaju jednaka prava na zemlju u kojoj već pokoljenjima žive?

Ovog ljeta, točnije 5. kolovoza proslavljena je i deseta obljetnica vojno-redarstvene akcije Oluja, a koja je ove godine od strane Haškog tribunala okarakterisana kao zločinačka akcija. Centralna svečanost obilježavanja bila je u Kninu, gradu koji je jedan od najočitijih primjera nacionalnih i etničkih podjela i netrpeljivosti. Govorima visokih državnih čelnika još jednom je pružena podrška društvenom konsenzusu koji postoji u hrvatskoj javnosti oko svetih i neupitnih vrijednosti obrambenog Domovinskog rata u kojem smo bili žrtve agresije i samo smo se branili, a pojedinci su iz kriminalnih i osvetničkih pobuda ubijali, pljačkali i krali i njih treba osuditi, no i to je stanoviti pomak. Ipak, na uvijen i netransparentan način progovorilo se i o onom dijelu događaja koji ne idu u prilog časti velike pobjede.

Jedan od najtraženijih haaških optuženika u regionu umirovljeni general Ante Gotovina još uvijek je u bijegu, što i nije neka novost, ali Hrvatska se sve više udaljava od, na početku godine najavljivanih, početaka pregovora za ulazak u Evropsku uniju. Odbjegli general dobio je javnu podršku crkvenih krugova koji su se od početka rata pravili da ne vide zločine koje čini Hrvatska vojska i svojom šutnjom i rezignacijom podržavali vladajuću politiku "humanog preseljenja" drugih i drugačijih ne određujući se prema zločinima koji se kose sa svim moralnim i vjerskim principima onoga što bi trebali propovijedati. Po zadnjim podacima, u Hrvatsku se vratilo oko 50 000 povratnika, no to su uglavnom stariji ljudi ili oni koji su uspjeli ostvariti pravo na imovinu, ali tu ne žive, a oni koji su se zbilja vratili potpuno su izopčeni iz društveno-političkog života i za njih jednostavno nema poslova u lokalnoj upravi i administraciji i izloženi su svakojakim svakodnevnim pritiscima i diskriminacijama. Bez obzira što iz najvišeg državnog vrha stižu afirmativni pozivi na povratak i međuregionalnu suradnju, klima i atmosfera ekstremnog nacionalizma koja se stvarala više od desetljeća, upravo od političke opcije HDZ-a, jednostavno se ne može promijeniti preko noći, tako da sve izjave ostaju samo puka retorika koja se gubi u zraku uz kontinuirano nereagiranje na diskriminacije i nipodaštavanje i na taj način prešutno suučesništvo u prikrivanju nasilja od strane institucija i običnih građana.

Ami, građani, gdje smo mi u svemu tome? Zar i sada ne pružamo potporu etničkom čišćenju (koji smo kao jezičku sintagmu, koja tako zlokobno zvuči, uvijek spremni osuditi) dok udobno zavaljeni u svoje

domove i zabavljeni vlastitom egzistencijom zatvaramo oči na ono sto nam se događa u susjedstvu, a u sprečavanju zla ništa ne može biti efikasije od samog javnog mijenja koje čini svatko od nas ponaosob.

Makedonija

Gordana Pirkovska Zmijanac

Poslednjih 12 meseci u Makedoniji su prošli u znaku referendumu za teritorijalnu podelu, lokalnih izbora za gradonačelnika i savetnika u lokalnoj samoupravi, kao i u znaku velikog broja slučajeva kao na primer: Vraniškovski, Raštanski Lozja, Ljube Boškovski...

Kao reakciju zbog nezadovoljstva novim Zakonom o teritorijalnoj podeli, 2004., Svetski Makedonski Kongres je nizom opozicionih partija pokrenuo akciju – referendum za novu teritorijalnu podelu. Sa druge strane, pozicija je tvrdila da je taj zakon jedino ispravno rešenje koje će nas brže odvesti do Evroatlantskih integracija. Albanski političari u Makedoniji su pretili da neće prihvatiti referendum i da će se suprostaviti makedonskom – albanskim referendumom. Za Makedonci to je bila još jedna potvrda da kod Albanaca vlada pravilo pritiska i ucene, a za Albance referendum je značio političku poruku da Makedonci ne žele da žive sa Albancima. Vlast je svakodnevno potencirala da će se Makedonija destabilizovati ukoliko referendum uspe. Nekoliko dana pre glasanja javio se predsednik Branko Crvenkovski pozivajući građane da bojkotuju i ignorišu referendum. To je izazvalo veliki revolt i osudu zato što je, između ostalog, predstavljalo direktno osporavanje demokratskog prava građana na referendum. Tokom tog perioda vladala je atmosfera nepoverenja i straha između dve najveće etničke zajednice. Govorilo se da je sigurno da posle referendumu u Makedoniji neće ništa biti isto, da sledi destabilizacija zemlje... Referendum nije uspeo, a ubrzo su došli četvrti lokalni izbori. Umesto održivih strategija za razvoj decentralizovane vlasti, ono što je najčešće moglo da se čuje u martu/aprilu 2005, pre i za vreme izbora, bile su diskreditacije protivnika.

To su bili prvi lokalni izbori koji je trebalo da obezbede funkcionisanje lokalne vlasti u uslovima decentralizacije, odnosno prvi u odnosu na novu teritorijalnu podelu. Za albanske kandidate je to značilo više mogućnosti da dobiju nadzor u većem broju opština, i uopšte veću vlast za gradonačelnike/ce i više sredstava, pa je zato celom tom procesu bila data važnost kao da se radi o parlamentarnim izborima. U suštini decentralizacija bi trebalo da omogući bolje ostvarenje potreba i interesa građana i bolju zaštitu ljudskih prava i sloboda. Ali, imajući u vidu da je sam izbor lokalne vlasti sledio partijske interese, a ne interese građana i građanki, to je bilo propraćeno nizom nedoslednosti u izbornom procesu (falsifikovanje, zastrašivanje, punenje izbornih kutija, lomljenje glasačkih kutija, polni disbalans, pritisci, neobezbedena tajnost glasanja, potkupljivanje čitavih sela, nereagovanje...) – teško da će decentralizacija postići cilj. Izbore su pratili brojni domaći i strani posmatrači, a od Evropske Unije su dolazila upozorenja i apeli da prođu mirno, demokratski i fer, jer je to uslov da Makedonija dobije status kandidata za članstvo u Evropskoj Uniji.

Glasalo se za 379 kandidata za gradonačelnika i za 446 lista savetnika u 84 opština i u gradu Skoplju. Najveći broj gradonačelničkih mesta osvojile su Koalicija "Za Makedoniju", Udružena opozicija i DUI. Najveći broj glasova za gradonačelnika Skoplja osvojio je nezavisni kandidat Trifun Kostovski, podržan od Udružene opozicije koja je dobila najviše gradonačelničkih mesta u opštinama u Skoplju. U Savet grada Skoplja ušlo je 16 kandidata/kinja od kojih najviše sa lista Koalicije "Za Makedoniju" i Udružene opozicije, a po 3 sa liste DUI i DPA-PDP (političke partije Albanaca u Makedoniji).

Sada, nakon lokalnih izbora, započele su muke decentralizacije. Izašlo je na videlo da Makedonija

nije spremna za istinsku decentralizaciju, a centralna vlast nije završila obaveze prenosa nadležnosti i resursa, tako da su se opštine našle pred serijama problema kao što su nasleđeni ogromni dugovi i blokirani računi.

Među mnogim slučajevima koji su uzdrmali javnost jeste i slučaj ranijeg mitropolita povardarske eparhije Jovana Vraniškovskog. Odnosi između Makedonske pravoslavne crkve (MPC) i Srpske pravoslavne crkve (SPC) naglo su se ohladili nakon usvajanja takozvane "Niške deklaracije", koju su podržala trojica makedonskih arhijereja, a po kojoj je MPC trebalo da promeni svoje ime i da se vrati statusu autonomije u okvirima SPC. Nakon žestoke reakcije u domaćoj javnosti, arhijereji su se "pokajali", osim Jovana koji je prihvatio kanonsko jedinstvo sa SPC. Na to su reagovale crkvene vlasti u Skoplju bukvalno proteravši vladiku Jovana iz njegove eparhije u Velesu. Sveti sabor SPC je proglasio Jovana za egzarha srpskog patrijarha Pavla u Makedoniji. Zatečen, Sveti sinod MPC je odbacio odluku Beograda i rešio da prekine pregovore sa SPC ukoliko patrijaršija u Beogradu ne povuče sve dotadašnje odluke o uspostavljanju administratora u Makedoniji. Odlučila je i da Jovanu sudi crkveni i državni sud tako da je osuđen na kaznu zatvora zbog pokušaja ustanovljenja paralelne pravoslavne crkve u Makedoniji, zbog izazivanja verske mržnje i za proneveru 200.000 evra crkvenog novca. Helsinški komitet za ljudska prava ja optužio državu da ograničava prava i slobode veroispovesti, da se meša u međucrkevne odnose i štiti samo jednu veroispovest te da sudovi nisu nezavisni i objektivni.

Uopšte uzevši, klima u državi je depresivna, ekonomija tone, a ljudi kao da više nikome ne veruju. Ono što najčešće može da se čuje od pripadnika svih etničkih grupa je da su videli i jedne i druge (i VMRO-DPMNE i SDSM, i PDP, DPA i DUI) i da su svi isti, da nisu dobri i da je ono što ih čini jedinstvenim jesu samo njihovi džepovi. Svakodnevno se pojavljuju najraznovrsniji skandali i slučajevi kršenja ljudskih prava, a odgovornost niko ne preuzima. Na primer, u kratkom vremenskom razmaku bilo je više slučajeva pojave pedofilije u nekim školama, a profesori su sumnjali ili ćutali, i niko nije reagovao na to godinama!

Crna Gora

Radomir Radević

Ono što se izgleda u protekloj godini ustalilo kao neka vrsta opšteprihvaćenog trenda u Crnoj Gori jeste okrenutost ka budućnosti, ka budućoj evropskoj Crnoj Gori, i nikako se ne možemo oteti utisku da je upravo takav trend još jedan od načina za potiskivanje prošlih događaja i izgleda već uobičajeno odlaganje započinjanja procesa suočavanja sa prošlošću. Na taj, ako ne presudni, a ono jedan od ključnih koraka, prije svega Vladu Republike CG ali čini se i cjelokupnu javnost nije potaklo ni podizanje privatnih tužbi protiv države Crne Gore od strane porodica deportovanih muslimana iz Herceg Novog, ljudi koji su od strane pripadnika MUP CG pohapšeni i vraćeni nazad u Bosnu na ruke Radovanu Karadžiću (slučaja u kome su pored MUP Crne Gore direktno bili umješani ko zna sve koji visoki predstavnici tadašnje CG vlasti). U prilog toj tvrdnji stoji svakako blaga i krajnje nezainterosovana reakcija kako političkih stranaka tako i ukupne "demokratske" javnosti u CG, kao da se na sve to zaboravilo ili jednostavno zažmurilo. Kad se tome doda i prilično siromašna medijska praćenost kako samog čina podizanja optužnica tako i praćenje procesa, jasno je zaključiti da od jednog temeljnijeg i odlučnijeg pristupa procesima suočavanja sa prošlošću na državnom nivou još nema ni govora.

Pored toga vrijedno je napomenuti i potpisivanje sporazuma između vlada Hrvatske i CG o nadokanadi štete počinjene na farmi goveda u blizini Dubrovnika, kojom prilikom je tokom ratnih

dešavanja, više hiljada grla stoke prenijeto u CG i pritom nanijeta velika materijalna šteta. Od strane predsjednika CG gospodina Filipa Vujanovića taj potez je prikazan kao gest dobre volje kojim se žele još više pojačati dobri odnosi sa Hrvatskom. U republičkom parlamentu je ova tema bila jedna od tačaka dnevnog reda, na kojoj su uz oštre napade opozicije koja je ovaj potez vidjela kao neustavan jer je potpisnik – predsjednik republike – mimo ustavnih ovlašćenja sklopio međudržavni ugovor iako na to ima pravo samo vlada. Međutim, ono što se moglo čuti tokom same rasprave umnogome predstavlja raspoloženje i osjećanje koje je u CG vladalo povodom tog događaja, a to je blago rečeno oštro protivljenje i negodovanje povodom tog poteza koji je od strane prvenstveno opozicije protumačen kao plaćanje ratne odštete Hrvatskoj i time konačno priznata agresorska Crna Gora, na što se ni pod kakvim uslovima ne smije pristati.

Izlazak CG predstavnika iz odbora državne zajednice za saradnju sa Haškim tribunalom nemoguće je ne protumačiti kao još jedan od niza pokušaja vještog izbjegavanja odgovornosti za minule događaje i naravno predstavljanje Srbije—Beograda—Miloševića, kao jedinog krivca za sva ratna dešavanja, pa i ona u kojima je CG direktno učestvovala. Na političkoj sceni najaktuelniji je odnos između država članica državne zajednice Srbije i Crne Gore, odnosno pitanje održavanja ili neodržavanja referendumu koji bi jednom konačno riješio status CG. Osnivanje beogradskog pokreta za očuvanje državne zajednice na čelu sa Matijom Bečkovićem jasno ide u prilog tvrdnjama da se bez većeg i sve opasnijeg uplitanja same Srbije pitanje referendumu neće riješiti. Ovakav pokret postoji i u CG kao pandan novoosnovanom pokretu za nezavisnu CG što je samo još jedna u nizu stvari koja je podijelila CG javnost na dva pola. Međutim, ono što najviše plaši jeste nepostojanje konsenzusa u CG oko pitanja referendumu s jedne strane i već uveliko započete kampanje za njegovo održavanje s druge. I jedna i druga strana su već po dobro poznatom scenariju počele da optužuju da će se insistiranjem na održavanju odnosno neodržavanju referendumu "zaoštriti" situacija u CG. Referendum se već naziva ratnim, antisrpskim itd...

Upliv srpske pravoslavne crkve ostaje za razliku od ranijih godina više nego očigledan i bezobzirno transparentan što samo govori o snazi te institucije i njenim namjerama. O tome govori situacija sa podizanjem crkve na vrh Rumije (predhrišćanskom svetilištu koje su svake godine posjećivali pripadnici sva tri naroda koja gravitiraju u tom području). Podizanje pravoslavne crkve je od strane nepravoslavnog živilja doživljeno kao atak ne samo na slobodu vjerskog izražavanja nego čak i kao sam agresorski akt i utvrđivanje pozicija na teritoriji sa pretežno nepravoslavnim stanovništvom. Kada se tome doda zahtjev upućen srpskoj pravoslavnoj crkvi da zbog neposjedovanja građevinske dozvole ukloni crkvu sa vrha Rumije ili će to u protivnom uraditi nadležni državni organi; a kao odgovor okupljanje i marš na Rumiju od strane pristalica srpske pravoslavne crkve sa ciljem da se njeno rušenje spriječi; jasno je koliko je malo potrebno da se strasti u CG uzburkaju. Mješanje vojske koja je pomogla transport crkve na vrh Rumije i danas je ostao neriješen do kraja, naime, pokrenut je postupak protiv lica odgovornih za izdavanje dozvola korištenja vojnih helikoptera ali se stiče utisak da su pravi inicijatori ostali skriveni.

Najaktuelniji je rad CG parlamenta na kome se raspravljalo o novom predlogu zakona o glavnom gradu i gradskim opštinama po kome Podgorica kao glavni grad ima nekoliko gradskih opština među kojima je jedna i Tuzi (mjesto dominantno naseljeno Albancima). Ovaj zakon je izazvao oštre reakcije albanske populacije u CG koja je insistirala na dobijanju vlastite opštine čime su na vidjelo isplivala osjećanja i prikrivena mržnja koja je još uvijek prisutna među pripadnicima albanskog i nealbanskog stanovništva u CG.

Uz sve to valja istaći da se procesom privatizacije uspjelo prodati sve iole vrijedno u CG i to naravno na potpuno netransparentan i često bez javne rasprave, nezakonski način. Sve je više firmi

sumnjivog kapitala i sve više sumnjivih ugovora između Vlade RCG i tih firmi – poslednji primjer jeste vjerovatno raskidanje ugovora koji je sklopljen prilikom prodaje željezare u Nikšiću, jer je strani investitor odlučio da se povuče iz CG.

Organizovani kriminal naravno ne jenjava, ubistva, među kojima ono Duška Jovanovića glavnog i odgovornog urednika dnevnog lista *Dan* kao i skorašnje Slavoljuba Šćekića – visokog funkcionera MUP, ostaju nerasvjetljena ali nedvosmisleno ukazuju o postojanju većeg i bolje organizovanijeg kriminala i kriminalnih grupa u CG, nego što se to uporno pokušava plasirati javnosti.

Srbija

Milan Colić Humljan

Teško je kada se govori o Srbiji 2005. izreći odrednicu boljeg ili poboljšanog društvenog konteksta u odnosu na prošogodišnje uočeno stanje. U sveukupnom osećaju onih koji o stanju u društvu često razmišljaju ako ne dominira, a ono je upečatljiv čest osećaj gorčine i smanjenog optimizma. Mnogostvo problema koji svakodnevno isplivavaju na palubu broda koji se i sam teško nosi s muljem u kom pliva otežavaju lociranje suštinskog ometača boljitka, ukoliko se on može nazvati jednim velikim i prepoznatljivim problemom. Postaje sve jasnije da je u pitanju kompleks loše uobličениh sistema, kako vrednosnih tako i organizacionih, nastalih iz mnogobrojnih kompromisa, neznanja i nedoraslosti političkom trenutku i stanju globalnih i lokalnih političkih odnosa.

Srbija godine treće po ubistvu premijera, dok pluta po mitološkim talasima “slavne prošlosti” prepametnog i pravdoljubivog naroda, izgleda podvojeno: s jedne strane je Vlada koja izgleda jedinstveno, stabilna uprkos brojnim aferama i štrajkovima, a sa druge strane je apatično i sluđeno biračko telo, koje sa sve manje interesovanja prati politička previranja, dolazeći do zaključka da su svi političari i sve stranke iste. Doduše, na ovakav, načelno pogrešan zaključak navodi ih, do pre samo par godina, nespojiva vladajuća koalicija. Krajnje desničarska DSS vodi manjinsku Vladu uz podršku samo formalno levičarskog miloševićevog SPS. U toj vladi je i SPO Vuka Draškovića, istog onog Draškovića koji je jedva izvukao živu glavu iz višestrukih atentata počinjenih nad njim za vreme vladavine SPS-a. Ovako nespojivi spojevi političkih aktera na srpskoj političkoj sceni dodatno utiču na uverenje prosečnog birača da se u Srbiji svi bave politikom samo iz ličnih interesa. To zatvara prostor retkima koji pokušavaju da izgrade kredibilitet pragmatičnim odnosom prema sutrašnjici i jasnijim, u svojoj realnošću često manje dopadljivim ciljevima.

Vlada Vojislava Koštunice je podeljena na odvojene resore kojima upravljaju pojedine stranke u skladu sa koalicionim sporazumom i izbornim rezultatima. Svaka stranka separatno upravlja svojim ministarstvom, bez da joj se iko meša u rad, a uloga premijera kao nadzornog i kohezionog faktora cele Vlade postoji samo na papiru. U praksi, Vojislav Koštunica se pojavljuje samo da iznese svoje i svoje stranke najčešće neeksplicitne stavove. Uloga predsednika Borisa Tadića je slična. Uzalud su sve oči dela javnosti uprte u Demokratsku stranku. Iz nje su proterani (ili su je napustili) svi prođinđićevi ljudi. Analitičari ukazuju da DS neće krenuti u ozbiljno rušenje Vlade zbog lokalne vlasti koju drži u Beogradu uz pomoć DSS, a koju usled pada Vlade može da izgubi. Liberalna frakcija Demokratke stranke prerasla je u partiju koja svojim nastupom (potpune konfrontacije sa sadašnjim vladajućim strukturama) i strukturi ljudi koji je čine pokušava da privuče građanski orijentisani deo biračkog tela i da, ulaskom u parlament ostvari veći politički uticaj.

Paralelno (i u vezi) s tim, podrška Radikalnoj stranci je u porastu.

Iako su predizborna obećanja vodećih stranaka današnje Vlade bila radikalni zaokreti u privatizaciji, odnosima s Hagom, prosveti, pod pritiskom sa Zapada (isključivo!) nastavilo se kretanje u istom

smeru, samo uz mnogo više manipulacija, retorike i opštih mesta kad se govori o uvidu javnosti u razloge i namere. Haški optuženik Ratko Mladić još uvek nije izručen a postavljeni rok se meri danima.

Privatizacija, reforma javnih fondova i reforma zakonodavstva odvijaju se (iako vrlo traljavo) po nalogima i pod prismotrom Svetske banke i MMF-a. Iz perspektive običnih građana/ki to liči na odnos đaka i stroge učiteljice koja svaki pogrešan potez kažnjava ponavljanjem razreda. Odbijanje saveta o smanjenju javne potrošnje koji je upućen Vladi dovelo je u pitanje trogodišnje aranžmane koje Srbija s tim institucijama ima.

Ekonomska situacija je češće stagnirajuća, posebno s obzirom na veliki broj nezaposlenih i male dohotke. S druge strane otvaraju se veće mogućnosti pristupa fondovima za kreditiranje koj nude različite banke. Izveštaji ukazuju da je preveliki novac otišao na kreditiranje, što direktno utiče na stopu inflacije koja se ne poklapa s promenama kursa nacionalne valute (Dinar). Trend "otkrivanja afera" (pre svega finansijskih) ne prestaje ni u ovoj godini. Na žalost ostaje i trend da niko nije osuđen ni kažnjen za razotkrivene prevare. Postavlja se pitanje svrhe tih događaja. Teško je oteti se utisku da se one koriste samo u dnevopolitičke svrhe i međupartijskom razračunavanju.

Puno se govori o reformi vojske ali se ona u realnosti ne sprovodi. Takozvana civilna kontrola u praksi ne znači puno. Novi zakoni i podzakonski akti su diskriminišući i kazneni u odnosu na osobe koje se opredele za civilnu službu. Slučaj postradalih vojnika u kasarni završen je s nekoliko različitih izveštaja koji se suštinski ne poklapaju. Za kriminalne ugovore koje je vojska potpisivala optuženo je nekoliko javnosti nepoznatih oficira bez jasne odgovornosti nadređenih. Novac iz državnog budžeta namenjen vojsci se nenamenski troši, stanovi se dodeljuju bez pravednih kriterijuma. O ulasku u NATO se govori kao o blagodeti bez ikakve analize dobrih i loših strana takve strategije. Nikako se ne dovodi u pitanje sama potreba za jakom vojskom a pojam demilitarizacije kao opcije ostaje nepoznanica za građane i građanke Srbije.

Korupcija u pravosuđu naglo izlazi na videlo, od Vrhovnog suda do Tužilaštva specijalnog suda. Bez jasnog razloga je smenjen tužilac koji je pisao optužnicu za ubistvo Đinđića. Jedan zamenik tužioca je uhapšen a drugi je podneo ostavku. Po svemu sudeći je Specijalni sud za organizovani kriminal izložen jakim političkim pritiscima.

Srpska pravoslavna crkva pokušava da svojim stalnim javnim prisustvom ostvari uticaj na izvršnu i zakonodavnu vlast. Pritom patrijarh gostuje na kongresu Radikalne stranke dok neki crkveni velikodostojnici učestvuju u hvalospevima o optuženima u Hagu i uz ohrabrenje ispraćaju one koji tamo odlaze...

Državna zajednica SCG je u konstantnoj krizi. Sistem opstanka se održava ucenama, pregovorima iza paravana, preraspodelama položaja. Predstavnici C.Gore po ko zna koji put govore o referendumu dok crnogorsku svakodnevnicu sve češće potresaju politički inspirisana ubistva. U principu Srbija i C.Gora funkcionišu kao dve apsolutno odvojene države u ovom trenutku.

Poslednjih par meseci se sve više govori o Kosovu, najbolnijoj tački današnje politike u Srbiji. Stavovi koji se mogu čuti kreću se u veoma širokom dijapazonu. Mnogo je lakše kroz njih čuti priču o "pravu na Kosovo", o Svetoj srpskoj zemlji, o zagarantovanim tačkama u Rezoluciji 1244, nego priču o potrebama ljudi koji na Kosovu žive. Na to sigurno jako utiče i beskompromisni stav kosovske Vlade "nezavisnost Kosova po svaku cenu". Neretke su i pretnje da bi svako drugo rešenje ugrozilo živote Srba koji na Kosovu žive. Već se uveliko govori o "nadmudrivanjima", "pregovorima", "boljim pozicijama"... ni reći o razgovorima, dogovorima, nalaženju rešenja.

Regionalni odnosi su, posle otopljenja, ponovo zahlađeni. Proslava desetogodišnjice "Oluje" u

Hrvatskoj i predstavljanje te akcije kao "veličanstvene i najčistije odbrambene akcije" uticala je na povećanje napetosti. U isto vreme u Srbiji je obeležavana desetogodišnjica pogroma srpskog naroda u Hrvatskoj. Izjave Ministra inostranih poslova Vuka Draškovića da bi nezavisno Kosovo povuklo za sobom nezavisnost Republike Srpske izazvalo je jak potres u ionako rastrešenoj BiH. Hapšenje Vladike Jovana u Makedoniji iz, čini se, potpuno političkih razloga i po već prepoznatljivom modelu "odbrane nacionalnih interesa" na ovim prostorima ostavilo je jak uticaj na sadašnje odnose Srbije i Makedonije.

U pozitivnom svetlu regionalnih odnosa vredi pomenuti odlazak predsednika Srbije Borisa Tadića na komemoraciju u Srebrenici, presude za zločine počinjene u Vukovaru i Štrpcu, početak ponovnog suđenja za Loru u Splitu... Potresni snimak egzekucije srebreničkih muslimana koji je prikazan u Srbiji ostavio je jak i važan utisak na javnost Srbije u odnosu prema zločinima koje su počinjeni u njihovo ime. Žalosno je, ipak, što samo tako očigledan dokaz nailazi na prihvatanje i osudu zločina koji je počinjen/su počinjeni.

Mnogo je toga što je ovom trenutku potrebno uraditi, a malo je ljudi koji na tome predano i iskreno rade. Puno se očekuje od verovanja da je Evropskoj uniji u interesu da u Srbiji bude bolje. Teško je razaznati da li je bolje još "potonuti" i pokušati iz početka ili i dalje polako kaskati po sistemu "korak napred, dva koraka nazad". A još teže je razaznati od koga se to očekuje da krene iz početka ili galopom napred.

Poseta Kosovu i gradu Preševu na jugu Srbije

Nenad Vukosavljević

Početak juna grupa od šest mirovnih aktivista/kinja iz Srbije i Makedonije, uključujući i dvočlanu ekipu TVK9, regionalne TV iz Kragujevca, je bila u poseti Kosovu i Preševu. Našu posetu su organizovali prijatelji i saradnici iz Gnjilana, a ideja je nastala tokom sastanka umrežavanja mirovnih aktivista iz Srbije, Makedonije i Kosova održanog u Kočanima – Makedonija, marta ove godine. Potreba za ovakvom vrstom posete proizilazi iz želje da se iz prve ruke doživi situacija na Kosovu i da se u razgovoru sa ljudima ispituju mogućnosti i potencijali za rad na izgradnji mira i za prekogranično povezivanje. Nažalost uslovi za bezbedno samostalno kretanje ljudi iz Srbije i Makedonije (ako nisu Albanci) ne postoje, ali smo se u društvu prijatelja Albanaca osećali vrlo bezbedno. Ljubaznošću regionalnog ureda OSCE-a iz Gnjilana na raspolaganju smo imali njihov kombi tokom 4 dana puta.

Tokom četiri vrlo intenzivna dana, imali smo priliku da posetimo Preševu, nekoliko sela oko Gnjilana, sam grad Gnjilane, Vitinu, Prištinu i Štrpce. Razgovarali smo sa puno ljudi, od kojih nekoliko vrlo visokih zvaničnika kosovske vlade: ministrom za decentralizaciju i lokalnu vlast, Lufti Hazirijem, zamenikom premijera Kosova g. Saliu, savetnicima ministra za povratak i međuetničke odnose, te gradonačelnikom grada Vitina.

Susreli smo se i sa urednicima TV Kosovo – javnog TV servisa, TV21– najveće privatne TV kuće na Kosovu, dve male TV stanice (jedne srpske i jedne albanske) iz kosovskog Podrinja, predstavnikom opštine Štrpce, predstavnicima OSCE-a i UNMIK-a iz Gnjilana, raseljenim licima – Srbima iz sela Žegra, sa Albinom Kurtijem vođom pokreta "Samoopredeljenje" i Ademom Demaqijem predsednikom kosovskog udruženja književnika.

Jedan od najupečatljivijih doživljaja vezan je za posetu siromašnom albanskom selu, gde nas je

domaćin, prijatelj našeg organizatora, primio na ručak pripremljen u našu čast, ugostivši nas na način kakav potpisnik ovih redova nikada ranije nije doživeo.

U Preševu smo imali priliku da se sretnemo sa predsednikom skupštine opštine Preševo, opštinskim odbornicima Albancima koji su ranije bili u oružanoj grupi "UCPBM – Oslobodilačke vojske za Preševo, Bujanovac i Medvedu", sa predsednikom Doma kulture u Preševu i predstavnikom (neregistrovanog u Srbiji, zbog svog imena) Udruženja boraca i porodica palih boraca UCPBM.

Ovakva poseta ne bi mogla biti realizovana bez ogromnog angažmana koji su uložili pre svih, aktivista organizacije Lansdowne iz Gnjilana, Shaban Terziu, te naši prijatelji iz organizacije Action for Nonviolence and Peacebuilding iz Gnjilana, Nexhat Ismaili i Gazmend Murseli.

I sada dok ovo pišem, skoro četiri meseca nakon posete, lako je prisetiti se detalja sa ovog putovanja, prijatnih, stresnih, smešnih i teških momenata. Kako bi detaljan opis premašio okvir ovog izveštaja, ograničiću se na uopštene doživljaje.

Primljeni smo mahom vrlo srdačno, skoro svuda gde smo bili, uključujući tu čak i restorane u kojima bi zastali da jedemo ili popijemo kafu. Većina Albanaca sa kojima smo pričali je govorila srpski jezik bez ustezanja, što nas je pomalo i iznenadilo, a taj njihov postupak smo doživeli kao gest dobre volje, spram neznanaca koji su ih posetili. Na pitanje koje smo redom postavljali Albancima na Kosovu "da li je u proteklih šest godina, iko iz Srbije dolazio kod vas u posetu, da razgovara ili uspostavi kontakt", odgovor je mahom bio isti "nije niko, vi ste prvi".

Mogli bi podeliti priče u kategorije "ono što kažu Albanci" i "ono što kažu Srbi".

Pogled Albanaca

Albanci mahom govore o napretku koji je postignut u demokratizaciji društva, ispunjenju standarda i slično, a skoro pretećom smo doživeli napomenu predsednika opštine Vitina da "čak i ako bi neko od albanskih političara prihvatio nešto manje od nezavisnosti, narod to nikada ne bi prihvatio i bilo bi opet rata". Na direktno pitanje, svi će vam reći kako Srbi i druge manjine moraju imati sva prava, moraju biti uključeni u kosovske institucije i "prestati da budu taoci Beograda", te "nasilje od 17. marta 2003, se ne bi moglo ponoviti kada bi UNMIK predao sva ovlašćenja kosovskoj vladi".

Između lepih misli A. Demaqija kao što su "Volimo svoj narod, ali ne na uštrb drugih. Naša sloboda je uslov za vašu slobodu", te "Ako nađem rešenje koje će nas držati u neprijateljstvu, ne mogu tako da volim svoj narod", čuli smo i "Ako se Srbima na Kosovu ne dopada da žive ovde u nezavisnom Kosovu, neka idu u Srbiju, velika je Srbija, ima mesta za njih tamo". Političko mišljenje koje smo čuli od Albina Kurtija i Adem Demaqija, se svodi na zahtev "bezuslovna nezavisnost Kosovu odmah", odbijanje pregovora i neviđanje potrebe za dijalog kako sa Srbima sa Kosova tako i sa Srbijom. Bilo bi fer napomenuti da smo i kod njih bili jako lepo primljeni i zadržali se u razgovoru puna dva sata.

Najiskreniju želju za dijalog i pokušaje stvaranja poverenja radi povratka izbeglih Srba smo doživeli od ministra za decentralizaciju Lufti Hazirija. On nam je između ostalog ispričao, kako je pre nekog vremena, još u svojstvu gradonačelnika Gnjilana, želeo da poseti Srbe izbeglice iz Gnjilana, od kojih se veći broj nalazi u Nišu. Njegova poseta nije ostvarena jer za nju nije dobio dozvolu nadležnih srpskih vlasti. Zato jeste bio u poseti srpskim izbeglicama sa Kosova u Crnoj Gori, te romskim izbeglicama u Makedoniji, u svom pokušaju da im stavi do znanja da se mogu i trebaju vratiti svojim kućama.

Na zgradi vlade Kosova u Prištini, zakačeno je nekoliko stotina fotografija nestalih Albanaca, fotografija nestalih ljudi drugih nacionalnosti nema. Zamenik premijera Kosova, g. Saliu, koji je u vreme Jugoslavije proveo ukupno 12 godina u zatvoru, je nakon dvadeset minuta razgovora uz

prevod, prešao na srpski jezik i između ostalog nam rekao da je zbog interesa ulaska u Evropu, Kosovu bitno da izgradi što je bolje moguće odnose sa Srbijom, mada je teško zamisliti da oni budu prijateljski sa obzirom na protekli rat.

U razgovoru sa savetnicima ministra za povratak K. Kundalićem, D. Kukurekovićem i R. Redžepagić smo čuli da nije bilo registrovanih povratka izbeglih Bošnjaka, te da ih je ostala trećina od negdašnjeg broja od 38.000, a da se danas najveći broj mladih školuje na fakultetima u Novom Sadu, Beogradu i Sarajevu. Oni su izneli da je u Prištini situacija bolja, jer se slobodno kreću i koriste svoj maternji jezik, uz napomenu da im "niko ne garantuje, da ih na ulici neće neko upucati".

Sulejman Shaqiri, odgovorni urednik Vesti na RTKosovo, rekao nam je da manjine zameraju što se tretira samo problem Srba, da ima ljudi na Kosovu koji od rata naovamo nisu videli nijednog Srbina, te da mu je žao što "niko od mojih prijatelja Srba nije došao da me pita tokom rata da li mi nešto treba. A ja sam bio u stanu sa bolesnom majkom i malom decom". Po pitanju programa koji tretiraju nasilnu prošlost (i sadašnjost), rekao nam je da je gledana emisija *Boja života* u kojoj žrtve nasilja za vreme rata iznose svoja svedočenja. Do sada su u toj emisiji bile prikazane samo žrtve Albanci. Rekao nam je da Albanci na Kosovu "ne veruju kada se priča o nestalim Srbima, kao što u Srbiji ne znaju za ubistva Albanaca. Ljudi ne prihvataju da u svojim redovima imaju zločince i ubice".

Pogled Srba

Za razliku od Albanaca koji žive u "državi Kosovo", ogromna većina Srba, živi u "državi Srbiji". U prisustvu Albanaca kažu da od Srbije dobijaju malu pomoć, a bez njih kažu da im ne bi bilo života da nije pomoći iz Srbije.

"Ako Kosovo bude nezavisno, nema opstanka za Srbe. Srbima su ugrožena ljudska prava, počevši od slobode kretanja nadalje", rekli su nam u opštini Štrpce. Čuli smo i kritiku na račun ministarstava za povratak, na čijem čelu je g. Petković, koje je otvorilo kancelariju za povratak u Štrpcu u kojem je povratak završen, a takve kancelarije nema npr. u Peći. Žale se što oni prevode na albanski sve prepiske sa kosovskom administracijom, dok obrnuto dobijaju dokumente samo na albanskom, iako su pored njega zvanični jezici i srpski i engleski. Predstavnik Srba proteranih iz sela Žegra nakon rata, koji žive u susednom selu Pasjane i mogu odatle videti obode svog sela na obronku obližnjeg brda, ali se tamo ne mogu vratiti, kaže da ne zna ko je dogovoran za zločine u Žegri nad Albancima, a da odgovorni za to trebaju biti privedeni pravdi. Osveta Albanaca se sprovodi nad svima iz sela, pa tako već petu godinu nema bezbednosti da se ljudi vrate svojim kućama. Što se srpske strane tiče, "problemi" počinju sa oružanim sukobom, a o stanju stvari pre rata i ugrožavanju prava Albanaca u prethodnom periodu ili nerado govore, ili se čini da uopšte nemaju svest o tome.

Pored nasilja od 17. marta 2004, u kojem je spaljeno više stotina crkava, proterano na hiljade ljudi i ubijeno na desetine, sporadični, ali uporni oružani napadi na Srbe, održavaju klimu straha, nepoverenja i mržnje. Sa druge strane, bojkot kosovskih institucija, podstiče zapravo obostranu percepciju suprotstavljenih zajednica, da samo postojanje onih drugih predstavlja smetnju ostvarenju sopstvene slobode i napretka.

Sabrani utisci

Mržnja i nepoverenje su ogromni, kontakti između ljudi različitih zajednica su minimalni. Bez rešenja statusa teško je zamisliti poboljšanje kvaliteta života, jer odsustvo statusa sprečava mogućnost razvoja dugoročne ekonomske perspektive. Sa druge strane, jasno je da statusu pretpostavljeni standardi nisu ni izbliza ispunjeni, a teško je zamisliti da bi se glavni problemi, a to su mržnja i odsustvo komunikacije, popravili samim rešenjem statusa.

Što se tiče potencijala za rad na izgradnji mira, može se reći da su oni trenutno potpuno nevidljivi, jer je pritisak u zajednicama da se drže homogeno, ogroman. Svako odstupanje od toga (npr. saradnja sa drugima), se može od ekstremista protumačiti kao "izdaja", što bi ugrozilo ne samo kredibilitet onih koji bi takvo što pokrenuli, već možda doneli i osudu sopstvene zajednice, te na kraju krajeva i fizičku pretnju.

Albanska zajednica kao da je potpuno utonula u ulogu žrtve agresije Miloševićevog režima, koja zahteva kompenzaciju putem nezavisnosti a sadašnje nasilje spram Srba dobrim delom opravdava ili barem prećutkuje. Pritom je srpska zajednica takođe duboko u ulozi žrtve, zbog ugnjetavanja koje teče od 2001. godine. Nasilje svoje strane spram druge zajednice, nerado pominju obe strane, ili ga teže minimizirati, što raspaljuje strasti onih sa druge strane.

Naš boravak na Kosovu je i pored iskustva koje imamo u radu i kretanju po raznim oblastima bivše SFRJ u kojima su pridošlice sa druge strane nedobrodošle, bio kao boravak na planeti na kojoj važe drugačija pravila. Ako nam olakšanje predstava trenutak susreta sa srpskom policijom prilikom odlaska sa Kosova, onda je to siguran znak da smo proveli vreme u potpuno poremećenom sistemu vrednosti. Istovremeno ne bi nas iznenadilo da nekom Albancu/ki upravo susret sa kosovskom policijom, pruži sličan osećaj olakšanja.

Shodno svemu, ostaje osećaj da će biti jako teško raditi na izgradnji mira na Kosovu, jer nedostaje tačaka na koje se možemo osloniti, osim nekolicine prijatelja koje smo stekli radeći na mirovnom obrazovanju. Upravo to nam ukazuje da je put izgradnje kapaciteta i ostvarivanja kontakata, način stvaranja preduslova za dublji rad na suštinskim spornim pitanjima oko Kosova, koji nam predstoji u vremenu koje dolazi.

Najveći potencijal i najveću odgovornost za taj proces izgradnje mira, imaju upravo stanovnici Kosova, koji jedini mogu ispuniti preduslove za dijalog i razumevanje, a nama se najvažnijim od svih čini, priznanje i osuda nasilja koja se u ime jednih i drugih čini, i koje se činilo, spram druge zajednice.

Osim uspostavljenih kontakata i ostvarenog uvida u situaciju, jedan konkretan rezultat posete je i emisija autorke Katarine Milićević sa kragujevačke TV stanice K9, o samoj poseti, koja je emitovana i po zahtevu gledalaca više puta reprizirana.

Bestidnost poricanja

Nenad Vukosavljević

Ostali bismo uskraćeni kada bi cilj suđenja za ratne zločine bio samo sprovođenje kazne za počinioce i naredbodavce, a da pritom u nama ne dođe do spoznaje o suodgovornosti koju svi u manjoj ili većoj meri imamo.

Mada humanitarno pravo definiše šta je u ratu zločin, ono sam rat ne prepoznaje kao zločin. Ipak svuda oko nas i deset godina kasnije, postoji mnoštvo tragova rata, počevši od mržnje pa do proteranih, porodica nestalih osoba, uništenih života obespravljenih ljudi kojima nijedan sud ne može ispraviti učinjenu nepravdu. Rat je zločin sam po sebi i onda kada se "samo" vojnici međusobno ubijaju. Uprkos tome ili baš zato, svi mi pa i oni koji su iz rata izašli prilično neoštećeni, imamo dužnost da prepoznamo prvo svoju odgovornost za ono što smo činili i podržavali i za ono što nismo činili a mogli smo.

Sa neverovatnom energijom i mržnjom se i dan danas mnogi u javnosti obrušavaju na udruženja građana koja se bore za ljudska prava ili doprinose rasvetljavanju zločina i nemali broj običnih ljudi vidi u njima izdajnike i izdajnice. Optužuje ih se za plaćeništvo i profiterstvo. A kao zaštitnici se prepoznaju oni koji su u vreme bombardovanja Srbije dobijali stanove za svoje političke zasluge, nade u budućnost im bude oni koji su se bestidno obogatili u vreme najvećeg siromaštva i državno organizovane i sponzorisanе pljačke. Spram takvih nema mržnje, a zapravo i ne treba je biti, jer mržnja je bolest koju čovek nosi, iskreni prezir spram takvih bi bio daleko primereniji.

Jedan prosečan stanovnik Srbije danas u 2005. godini, na desetogodišnjicu obustave vojnih dejstava u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, reći će vam kako osuđuje sve zločine i da odgovorne treba kazniti, da se istovremeno protivi izručenju "naših" nekom stranom sudu, i da su izdajnici oni koji sa naše strane iznose dokaze o zločinima počinjenim između ostalog i u njegovo ime. Zločin u naše ime se priznaje i sa gnušanjem osuđuje ako postoji video snimak ubistva, a to što npr. u skladištu kod Tuzle već godinama leže tela stotina i hiljade posmrtnih ostataka egzekutiranih civila nije bilo dovoljno da se spoznaja o počinjenom zločinu prihvati. Nije bolje ni kod suseda sa kojima smo ratovali, ali je taj prosečan građanin spreman da se takmiči u bestidnosti poricanja sa komšijama, umesto da načini bolni korak suočavanja i priznanja, a on je bolan jer se mora krenuti od sebe. Gde sam bio, šta sam radio, koga sam podržavao, kome sam se divio, kome sam verovao, čemu sam klicao? Čitav život rasprnut kao sapunični mehur. A potom sledi ukaljani mit o nevinosti i pravednosti sopstvenog naroda, kojeg se valja ratosiljati i prihvatiti da se narodi ne mogu deliti po kategorijama pošteno-nepošteni, dobri-loši. Ne ostaje mnogo za šta se taj prosečan čovek može uhvatiti i zato je teško, jer se po crno-belim kategorijama, on ne može svrstati tamo gde bi voleo. A nije tako teško, jer čovek je ono što čini, a svoje delovanje može da menja u skladu sa svojim razumom i osećajem za pravednost.

Osuda i presuda

Spoznaja da nisu žsvi isti, se čini dobrim početkom. Ima puno Srba, Hrvata, Bošnjaka, Albanaca koji

se ne identifikuju sa zločinima činjenim u ime njihovog naroda već ih javno osuđuju, i nazovimo stvari pravim imenom, oni nisu izdajnici već savest svoga naroda.

Prvi preduslov pomirenja i izgradnje međusobnog poverenja ljudi koji su tokom rata bili na suprotnim stranama, nije kažnjavanje ratnih zločina već njihova osuda od strane onih u čije ime su činjeni. Kažnjavanje dolazi kao logičan korak koji sledi, i to ne osvete radi ili ispravljanja nepravde koja se ne može ispraviti, već kao čin odgovornog društva koje skida ljagu kolektivne krivice i svodi je na ono što jeste, krivicu pojedinaca. Kazna zločina porodicama žrtava nije zadovoljština, već priznanje njihove patnje, njima učinjene nepravde, ustanovljavanje istine o sudbini žrtava je ono što donosi izvesnost i završava dugogodišnji proces borbe za istinom i pravdom. Taj čin samo otvara mogućnost zacelenja rana koje ljudi nose godinama.

Stvari bi bile lakše i jednostavnije kada bi se istim merilom gledala dela "svojih" i "tuđih", tada bi se ravnali samo po svom osećaju pravde i najosnovnije ljudskosti, bez uplitanja nacionalnog kao elemata koji utiče na vrednosni sistem, pretvarajući patnje naših sunarodnika u veće i važnije od onih sa druge strane.

Odgovornost je vezana za moć koju imamo da na stvari utičemo, mi građani i građanke Srbije tu odgovornost najpre nosimo u ovoj našoj zemlji, tu možemo da utičemo i damo doprinos izgradnji pravednijeg i humanijeg društva, u korist ogromne većine, uljučujući i tog našeg sludenog, zbunjenog i uplašenog prosečnog građanina. Nosimo odgovornost i za to da damo šansu za promenu, da ne etiketiramo ljude i dopustimo im da izađu iz okova stavova kojima su robovali pre deset godina. Podlegnemo li privlačnosti superiorne ušančenosti i moraliziranja, sa pozicije onih "koji su čistih ruku", spram ljudi "prljavih ruku", učinimo nepravdu prevarenima, onima koji nisu znali, koji nisu mogli, koji su se bojali, koji su lagali sebe, pa i spram onih koji su se pokajali. Put pomirenja počinje takođe od nas samih, u odnosu spram društva koji podržava promenu umesto cementiranja sadašnjeg stanja i proširenja rovova između "nas dobrih" i "njih zlih".

Bivši borci za mir

Negdašnji ratnici i mirovni aktivisti, su naizgled dve nepomirljive kategorije ljudi. Neki bi takve zvali, patriote i izdajnici. Četvrta je godina kako bivši borci iz Srbije i Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, zajedno rade na onome što su prepoznali kao zajedničku vrednost, a to je izgradnja mira u regionu. Bilo je teško započeti tako nešto, ali puno lakše nego što bi se očekivalo. Nasuprot uvreženom stavu o nepomirljivoj suprotstavljenosti, veliki broj ljudi sa svih nekada zaraćenih strana, uviđa svu besmislenost nasilja u kojem su učestvovali i oseća potrebu i dogovornost da se danas, učeći iz svog jezivog iskustva, angažuje na izgradnji mira i saradnji među ljudima, zalaže za prava svih a posebno onih koje su nekada doživljavali kao neprijatelje.

Nije to samo ono površno i lažno "ko nas, bre zavadi", nije ni ono "krivi su političari, da se narod pitao rata ne bi ni bilo". Stvari su dublje od toga. Narod se pitao itekako, i kada se pitao, misleći pritom da će pobediti, bio je većinski za rat, i sa tim se takođe treba suočiti. Očekivanja se nisu ispunila, a srca su im se ispunila, tugom, besom, mržnjom i strahom. Valja se suprotstaviti "svojima", onima u svojoj sredini koji i dalje šire mržnju, koji podgrejavaju nadu u osvetu, koji daju sebi za pravo da govore u naše ime, koji mašu brojevima o masama koje upravo iza njih stoje i odriču pravo onima koji drugačije misle da bilo šta kažu i čine. Opet je narod pred izborom, između lažne sigurnosti zabluda kojima se pokušava opravdati nepravda učinjena drugima, i između poštenja u odnosu prema "svojima" i "tuđima". Poznajem desetine boraca sa sve tri nekad zaraćene strane koji imaju tu hrabrost da se danas bore za mir i pravdu, za pošteno društvo u kojem žive, i mnogi kažu da je bilo lakše nositi pušku nego se danas suprotstavljati mitovima o bezgrešnosti sopstvenog naroda.

Video sam i hiljade ljudi koji su posetili tribine na kojima su govorili bivši borci sa sve tri strane i koji su mahom pozdravili ove hrabre ljude. A među posetiocima je bilo najviše bivših boraca i izbeglica, onih koje je rat teško pogodio. Ovakvi glasovi nisu retki, ali se retko čuju od bukača i nasilnika sa sve tri strane, zato je važno reagovati, zato je važno dati svoj glas, staviti do znanja da nije u naše ime.

Da živimo u zemlji u kojoj sve strukture države i društva imaju konsenzus oko tog poštenog stava, da svaki čovek mora imati svoja prava, bez obzira na to kako se zove, bilo bi manje potrebe da se građani udružuju da bi se štitili ili da bi iskazali solidarnost štiteći druge. Na nesreću, ljudi to najčešće shvate tek kada na svojoj koži osete nepravdu i vide da druge nije briga jer se boje za sebe, a ustvari se samo nadaju da oni nisu prvi koji slede.

(Članak je objavljen u prvom broju časopisa Pravda u tranziciji koji izdaje Centar za tranzicione procese.)

Deset godina kasnije...

Sanja Vujasinović

Preživeli i prognani još uvek plaču nad svojim poginulim i nestalim dragima. Ne prođe dan, a da ne pomisle na njih. Neko je svog poginulog sahranio, neko ne zna ni gde su mu kosti. Ne prođe dan, a da se ne seti svoje kuće, svog dvorišta, krave, cveća. Neko se vratio u svoju kuću koja je cela ili dopola izgorela, pokradena, ogoljena. Neko i dan danas živi u prihvatilištu i niko ga neće. Ni oni tamo, ni ovi ovamo.

Jedni se klanjaju, drugi pale sveću. Jedni idu u džamiju, drugi u crkvu. Jedni se krste sa tri skupljena prsta, drugi sa četiri spojena... A suze su iste boje i oblika. I tuga je podjednako duboka i razdiruća. I bol podjednako nemejljiv. Majka, dete, otac, brat, spaljeno ognjište... svugde imaju jednako značenje i izazivaju jednake emocije.

U isto to vreme, neko slavi "oslobođenje" Srebrenice i Knina. Veliča svoje ratne "heroje", skriva ih negde u svojim šumama, nosi majice sa njihovim likovima. Neki državnici se javno izvinu, drugi ne. Jedan od njih ode na pomen jednim žrtvama, a drugi ne. Drugi ni ne kaže javno šta misli o tome. Treći priča o stvaranju uslova za povratak izbeglica, ali malo radi na tome. Neko "svojim" izbeglicama ne da ni pravo da postanu građani te zemlje. O "tuđim" izbeglicama i njihovom povratku u svoje kuće ni ne misli. Po jednima jeste bio genocid, po drugima je to bio odbrambeni rat.

Po novinama svakakvi tekstovi. U jednom 8000 žrtava, u drugim 2000. U jednom "za sve su krivi oni spolja", po drugim krivi su Tuđman, Milošević, Izetbegović. Propagiraju i podržavaju politiku omiljenog im političara. "Pobednici pišu istoriju" – kaže se. Međutim, pitanje je: "Ko je ovde pobednik, a ko pobeđeni"? Ko se branio i od čega/koga, a ko je napadao i zbog čega/koga? I u čije ime je to radio?

Anarod – k'o narod. Ono što mu se servira u novinama i na televiziji, u to veruje. Razlika je samo da li čita *Srpski nacional* ili *Danas*. Da li gleda nacionalnu televiziju, *BK* ili *B92*. Uostalom, što bi on razmišljao, kad dobija sve "na gotovo". Njemu treba glava da iskombinuje kako da preživi ovaj mesec od to malo platice što je donese kući – ako je uopšte i dobije. Nema on vremena za razmišljanje, niti volje za uživljanje u tuđu nesreću. Dosta mu je i svoje. I previše.

Mali je broj onih koji mogu da saosećaju sa drugima, koji ne gledaju kako se ko krsti i moli, koje ne interesuje etnička pripadnost, već žrtvu smatraju žrtvom. Osete njen bol, tugu, gubitak. Bore se za

elementarna prava tih ljudi. I zbog toga često bivaju nazivani “domaćim izdajnicima”, “stranim plaćenicima”, “sotonama u ljudskom obličju”. Neki od njih su brutalno napadani, tučeni, vođeni na informativne razgovore. Njihove porodice izlagane psihičkom teroru. Za to vreme se pravi teroristi i zločinci šetaju ulicama, imaju sve pogodnosti koje im država može obezbediti, a oni “najpatriotskiji” brižljivo skrivaju od “nepravедnog” Haga.

Ovo je vreme današnje, deset godina posle Srebrenice, Bratunca, Knina, Gline... Nameće mi se pitanje gde sam ja bila pre deset godina, šta sam onda mislila i osećala? I istog momenta kada sebe to priupitam, zapljusne me talas sramote i stida. Setih se da te 1995. nisam nigde radila, da sam uporno tražila posao, da sam često nailazila na zaposlene žene koje su mi na ijekavskom odgovarale: “Žao mi je, mjesto je popunjeno”. Viđala sam luksuzne automobile bosanskih tablica kako krstare Novim Sadom. Upoznala sam mnoge vlasnike butika i kafića koji su izbegli iz Hrvatske i Bosne i pootvarali ovde lokale. I tada sam se pitala: “Ima li posla za mene u mom rodnom gradu, kada su sva radna mesta popunjena izbeglicama?” Bila sam očajna. Čak sam jednom prilikom rekla poznaniku – izbeglici iz Krajine: “Nama je ovde bilo dobro dok vi niste došli”. A pri tom nisam videla ni jedan izbeglički kamp, nisam upoznala one koji su došli na traktorima noseći sa sobom samo zavežljaj hrane i odeće. Nisam razgovarala ni sa kim ko je izgubio svoje najdraže u tom besmislenom ratu. Videla sam samo svoje nezadovoljstvo i saosećala samo sa svojim bolom.

Sada, 10 godina posle...

Sada mislim i osećam drugačije. U međuvremenu sam sazrela i postala svesna svoje odgovornosti onda i sada. I svog nereagovanja tada, ali i svoje odlučnosti da to promenim. Sada sam u stanju da saosećam sa žrtvama rata iako ja živim u svojoj kući, građanka sam svoje zemlje, u mojoj porodici nije niko nastradao, ni nestao. Iz svoje percepcije pokušavam da shvatim sve one koji nemaju taj moj mir. I borim se da ga i oni jednog dana nađu, da žive bez mržnje prema nekom narodu i da kod svoje dece neguju vrednosti mira, poštovanja različitosti, nenasilja. Upoznala sam i one koji su dobrovoljno ili prisilno bili učesnici rata i koji su svesni svoje odgovornosti. Sada su ti ljudi veliki i hrabri borci za trajni mir. Upoznala sam i one koji su pobjegli iz zemlje ne želeći da učestvuju u tom ludilu. Tada su oni bili kukavice i izdajice svog naroda (za neke su to i dan-danas). Ti ljudi svojim primerom govore da se puška ne mora prihvatiti, ma koliko drugi pokušavali da im je nametnu. Pitanje je odlučnosti i vere u nenasilje. Upoznala sam mnoge pojedince i pojedinke koji se, kao i ja, zalažu za vrednosti trajnog mira. Svi oni zajedno, uključujući i moju porodicu, daju mi snagu i motivaciju za rad.

Izabrala sam da volim, umesto da mrzim. Izabrala sam da razumem, a ne da budem okrenuta samo ka sebi. Izabrala sam da se borim za svoja prava i prava drugih, umesto da se lenjo vučem kroz život. I srećna sam zbog toga, jer u tom izboru leži moj mir.

Deset godina poslije – Pakt o stabilnosti mržnje

Adnan Hasanbegović

Ove godine navršava se deset godina od kraja rata u BiH. U jesen 1995. godine završene se ratne operacije i pod velikim pritiskom međunarodne zajednice, potpisan je dejtonski sporazum između tri zaraćane strane. Uspostavljen je politički i vojni balans na terenu, uz dolazak velikog broja međunarodnih vojnih snaga (u to vrijeme SFOR), i formirana državna zajednica Bosna i Hercegovina čiji se ustav dominatno oslanja na potpisani mirovni sporazum. Ta činjenica je značajna iz prostog razloga što je sporazum potpisan između zaraćenih strana, do tog trenutka u vrlo krvavom i nasiljem

obilježenom odnosu. Ubijanja, klanja, progoni, silovanja, logori, bombardovanja, ranjavanja, ... prestaju zvaničnim rukovanjem i potpisivanjem ugovora trojice "otaca" nacija ili trojice formalnih predsjednika država, gdje im nad glavama stoje predsjednici još moćnijih država, simbolička scena koja oslikava piramidalne strukture globalnog (ne)reda.

Inercija ratnih dešavanja, žestoko potiskivana silinom i morbidnošću tih dešavanja, prenosi se ovih deset godina intenzivno u sve sfere života ljudi na ovim prostorima. Dejtonski politički okvir i sporazum je zaustavio rat, ali nije donio mir, čak bi neki rekli i da je dobrim dijelom omogućio nastavak "rata" drugim sredstvima. Političke borbe, lobiranja i donošenja zakona svele su se na očuvanje pozicija moći nacionalističkih centara koji defakto imaju kontinuitet nasljednica strana koje su međusobno ratovala. To stanje se vrlo sporo mijenja i post-ratna atmosfera prilično duboko određuje društvena dešavanja. Još uvijek su prisutne različite vrste diskriminacija manjina, osmišljene opstrukcije povratka raseljenih, solidarisanja sa ratnim zločincima i nacionalne segregacije na svim nivoima... Ne naziru se jasne vizije željene budućnosti i okviri društva u kakvom bismo željeli živjeti, ako izuzmemo izpolitizirane fraze iznuđene pritiscima međunarodne zajednice i načelnog puta u evropske integracije. Siromaštvo šire populacije i bogaćenje elita putem sumnjive privatizacije, uz sve ostalo, dodatno frustrira pojedinca i zajednicu i nosi veliki potencijal socijalnog kraha.

Indikativna je nedavna izjava Pedija Ešdauna, da se ne slaže sa nekim svojim kolegama kako je stanje u BiH slično onome iz '92, ali da on misli da smo tamo gdje smo bili '95. Na stranu to što se nije osvrnuo na svoju golemu odgovornost (međunarodne zajednice uopšte) u procesu vraćanja u '95. poslije deset godina.

Ne slažući se u potpunosti za datom izjavom, može se reći da prostora pesimizmu, u kontekstu izgradnje trajnog mira na ovim prostorima, itekako ima. Za razliku od SiCG i Hrvatske gdje je politički radikalizam i nacionalizam vidljiviji, za BiH se može reći da se on nezgrapno zamaskirao u različite simboličke pojave. Otvorenog govora mržnje nema mnogo u javnim sferama (izuzetak gdje se jasno i glasno erupiraju fašistički pamfleti su sportski događaji tzv. "visokog rizika"), ali svako malo pojavi se u različitim oblicima, kao što su propovjedi nekih vjerskih službenika, medijski prikazi ratnih dešavanja popraćeni retorikom isključive žrtve "naše" strane, prikazivanje površnih političkih zahtjeva kao nacionalnih interesa od primarnog značaja i sl. Na pojedinačnom nivou, kroz neformalne razgovore sa ljudima, može se čuti mnogo otvoreniji govor mržnje, predrasude, nepovjerenje, ali i jedna vrste zasićenosti temama o ratu i politici. Pojavljuju se kulturna i druga dešavanja koja pokušavaju da odbace breme ratne prošlosti, što bi bilo dobro kada bi bilo balansa sa procesima koji vode ka iskrenijem i plemenitijem odnošenju prema ratnoj prošlosti i aktivnijem sudjelovanju u izgradnji mira.

Čini se da proživljavamo period "10 godina procesa", samo ostaje pitanje da li su procesi tranzicije sa jedne i izgradnje mira sa druge strane imali i imaju približno slične težnje ili želimo li da živimo kao u Luxemburgu, a da se i dalje stabilno mrzimo (ili ono bar svedemo na razumnu mjeru). Pozitivni primjeri naravno postoje, samo, da bi ih se vidjelo, moramo se dobro zagledati kroz koprene vlastitih motiva, trauma i strahova za našu budućnost. Jer, valjda se čeka da proces počne da vodi ka olakšavanju života ljudi, a ne da nas simbolički rečeno, kao u Linčovim filmovima, vraća na početak ("linčovanje" jedni drugih). S tim što je sreća da smo se vratili u '95, a ne '92, ako je britanski diplomata u pravu.

Zahvaljujemo se svima koji su podržali naš rad, finansijski ili svojim angažovanjem, kao i svima onima koji su bili sa nama u svojim mislima.

POSEBNO HVALA

- učesnicama i učesnicima treninga
- Ameru Deliću
- Ani Bitoljanu
- Ani Humljan Čobić
- Aniti Grabner
- Arminu Rieseru
- Auswärtiges Amt
- Bernardu Čobaju
- Berghof Research Centre for Creative Conflict Management
- Berghof Stiftung
- BHTV
- Blerimu Jashariju
- Bojani Jovanović
- Borisu Avramu
- Brianu Phillipsu
- Bundesministerium fuer wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung (BMZ)
- Dnevnom listu "Danas"
- Dnevnom listu "Nezavisne novine" - Banja Luka
- Dnevnom listu "Oslobodenje" - Sarajevo
- Dejanu Iliću
- Dejanu Vasilevskom
- Diani Francis
- Edini Hasanaga—Čobaj
- Edo Maajka
- Emini Popović
- Eriki Roncsák Petrovics i Zenith Mühely
- Evangelische Akademie Wien
- Gazmenu Murseliju
- Goranu Božičeviću
- Gordanu Bodogu
- Gordani Pirkovskoj Zmijanac
- Grupi REAGUJ!
- Internationale Ärzte zur Verhütung des Atomkrieges – IPPNW Deutschland
- Ismetu Kallabi
- Katarini Katanić
- KURVE Wustrow
- Lidiji Đokić (Gjokik)
- Lidiji Zeković
- Lovorki Bačić
- Marčelu
- Mariji Stojanović
- Marini Gečeskoj-Vasilevskoj
- Martini Fischer
- Melini Sadiković
- Mennonite Central Committee Sarajevo
- Menschenrechtsreferat des Diakonischen Werkes
- Milošu Markoviću
- Nerminu Karačiću
- Nexhatu Ismailiju
- Nini Vukosavljević
- Novici Kostiću
- Predragu M. Azdejkoviću
- Quaker Peace and Social Witness
- Radiju 202 Sarajevo
- Radomiru Radeviću
- Rolandu Salvisbergu
- Refiku Hodžiću
- Sanji Vujasinović
- Studenskom radiju eFM Sarajevo
- Swiss Federal Department of Foreign Affairs
- Tijani Gnjidić
- The Beat Fleet (TBF)
- Velji Mijanoviću
- Vildanu Efendiću
- Vladi Karaevom
- Voji Vukoviću
- Wolfgang Weilharter
- Zehri Kačapor
- Zorici i Radetu Galonja

CNA veoma pozdravlja povratne informacije, sugestije, pitanja i kritike u vezi sa ovim izvještajem i našim radom uopšte.

Vaša razmišljanja su nam od pomoći!

Hvala vam.